АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ФАЛСАФА, СИЁСАТШИНОСӢ ВА ҲУҚУҚИ БА НОМИ А. БАҲОВАДДИНОВ

ББК 67.91 (2Т)
УДК 341.3 (575.3)
Н – 19

Бо ҳуқуқи дастнавис

НАЗАРОВ ДАВЛАТХОН ҚУРБОНМУРОДОВИЧ

САНАДҲОИ ҲУҚУҚИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР НИЗОМИ САРЧАШМАҲОИ ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ МЕҲНАТ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисосҳои 12.00.05 – Ҳуқуқи меҳнат; ҳуқуқи таъминоти иҷтимоӣ ва 12.00.10 – Ҳуқуқи байналмилалӣ; ҳуқуқи Аврупо (илмҳои ҳуқуқшиносӣ)

ДУШАНБЕ – 2021

Диссертатсия дар шуъбаҳои ҳуқуқи хусусӣ ва ҳуқуқи байналмилалии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон иҷро гардидааст.

Роҳбари илмӣ: **Икрами Заррух Алимович** – номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, роҳбари Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «ТАМИНОТ24» (Ҷумҳурии Қазоқистон)

Мушовири илмӣ **Раҷабов Саитумбар Адинаевич** – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, мудири шуъбаи ҳуқуқи байналмилалии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ: **Маликова Азиза Хорисовна** – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессори кафедраи назарияи ҳуқуқ ва фалсафаи Донишгоҳи давлатии иқтисодии Самара (Федератсияи Россия)

Мансуров Умед Абдуфаттоҳович – номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, ноиби ректор оид ба робитаҳои байналмилалии Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон

Муассисаи тақриздиҳанда: **Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ш. Хуҷанд)**

Ҳимояи диссертатсия 27 августи соли 2021 соати 14:00 дар ҷаласаи Шӯрои диссертатсионии 6D.КОА-002 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, кӯчаи Буни Ҳисорак, толори Шӯрои диссертатсионии факултети ҳуқуқшиносӣ) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхонаи марказии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17) ва дар сомонаи **www.tnu.tj** шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «____» ___________ соли 2021 тавзеъ шудааст.

Котиби илмии Шӯрои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ,
профессор **Азиззода У.А.**

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқот. Дар танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои бо онҳо алоқаманд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари санадҳои меъёрии ҳуқуқии дохилидавлатӣ (мутамарказ ва маҳаллӣ) ва шартномаҳо, инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалии дорои меъёрҳои ҳуқуқӣ-меҳнатии эътирофнамудаи мамлакат аҳамияти калон доранд.

Дар марҳилаи кунунӣ нуфузи санадҳои ҳуқуқии байналмилалии дорои меъёрҳои ҳуқуқи меҳнат ба низоми миллии ҳуқуқӣ тақвият ёфтааст, ки он дар навбати аввал бо равандҳои ҷаҳонишавӣ ва ҳамгироӣ дар соҳаи иҷтимоӣ - иқтисодии ҳамаи давлатҳо ва минтақаҳои ҷаҳон, аз ҷумла дар соҳаи меҳнат вобастагии зиёд дорад.

Алҳол меъёрҳои байналмилалии меҳнат, амалан тамоми паҳлуҳои муносибатҳои меҳнатиро дар Тоҷикистон фаро гирифтаанд. Муносибатҳои мазкур ва дигар муносибатҳои бо онҳо алоқаманд натанҳо бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ ва дигар воситаҳои ҳуқуқии дохилидавлатӣ, инчунин тавассути санадҳои гуногуни ҳуқуқии байналмилалӣ (санадҳои СММ, СБМ, санадҳои байниминтақавӣ, минтақавӣ, дуҷониба ва бисёрҷониба) танзим мешаванд.

«Саҳми Созмони Байналмилалии Меҳнат дар танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва тавсеаи шарикии иҷтимоии байни давлатҳо, иттифоқҳои касаба ва корфармоён ва санадҳои қабулкардаи он дар шакли конвенсияҳо ва тавсияҳо ба танзими одилонаи муносибатҳои меҳнатӣ мусоидат мекунад», – таъкид намудаанд Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суханронии худ дар мулоқот бо роҳбарон ва фаъолони Федератсияи иттифоқҳои касабаи мустақили Ҷумҳурии Тоҷикистон 24 октябри соли 2019[1].

---

[1] Суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарамЭмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо роҳбарон ва фаъолони Федератсияи иттифоқҳои касабаи мустақили Ҷумҳурии Тоҷикистон 24 октябри соли 2019. Сомонаи расмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ]. - Манбаи дастрасӣ: URL: http://www.president.tj (санаи муроҷиат: 30.10.2019 с.).

То имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон 51 конвенсия ва 22 тавсияномаи Созмони Байналмилалии Меҳнат (СБМ)-ро эътироф намудааст.

Ҳамаи санадҳои ҳуқуқии байналмилалии дорои меъёрҳои ҳуқуқи меҳнат вижагиҳои худро дошта, аз рӯйи тартиби таҳияву қабул ва эътибор пайдо намудану амал кардан дар қаламрави давлатҳои мухталиф, аз ҳамдигар фарқ мекунанд.

Бинобар ин, зарур аст, ки бо такя ба назарияи ҳуқуқ ва амалия, табиати ҳуқуқии санадҳои мазкур муайян карда шуда, тартиби таҳия ва қабули онҳо мавриди таҳқиқ қарор гирифта, асосҳои таъсири мутақобилаи онҳо бо санадҳои қонунгузории дохилидавлатӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба меҳнат ошкор карда шавад.

Дар марҳилаи кунунӣ масъалаҳои инкишофи қонунгузории миллӣ оид ба меҳнат ба сабаби таъсири мутақобилаи он бо принсип ва меъёрҳои байналмилалии меҳнат махсусан муҳим мегарданд. Мувофиқан, нақши илми ҳуқуқшиносӣ дар таҳқиқи раванди таъсири мутақобилаи меъёрҳои байналмилалӣ ва миллӣ оид ба меҳнат бемайлон меафзояд.

Дар ин ҳол, масъалаи дараҷаи таъсири мутақобилаи санадҳои ҳуқуқии байналмилалии дорои меъёрҳои ҳуқуқи меҳнат ба санадҳои миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба меҳнат аҳамияти хоса пайдо хоҳад кард.

Дар кишвари мо дар самти муносибатҳои меҳнатӣ давра ба давра санадҳои ба меъёрҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ ва бевосита ба баланд бардоштани сатҳи ҳуқуқу кафолатҳои иҷтимоӣ, меҳнатӣ ва таъмини шароити бехатар ва мусоиди кор равонагардида қабул карда шуданд ва ин иқдом минбаъд низ идома хоҳад ёфт.

Дар Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 феврали соли 2018 тасдиқ шудааст, омадааст, ки барои таҳкими сиёсати байналмилалии ҳуқуқии кишвар дар марҳилаи имрӯза, муайян намудани вазъи воқеии қонунгузории миллӣ дар таносуб бо раванди инкишофи муносибатҳои ҳуқуқии байналмилалии омавӣ ва хусусӣ, таҳлили мунтазами

дақиқ ва бартарафсозии мухолифатҳои қонунгузории миллӣ бо санадҳои байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон зарур аст[2].

Таҳқиқи илмии масъалаҳои ба сарчашмаҳои танзимкунандаи байнидавлатӣ ва байналмилалии меҳнат дахлдор, дар муайян намудани дурнамои такмили қонунгузории Тоҷикистон оид ба меҳнат ва пурра мутобиқ намудани он бо санадҳои байналмилалӣ дар бахши меҳнат кӯмак хоҳад кард.

Бо дарназардошти гуфтаҳои болоӣ мубрамияти мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ боиси шакку шубҳа нахоҳад буд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯъҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур дар доираи барномаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии шуъбаи ҳуқуқи хусусии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон дар мавзӯи «Такмили асосҳои ҳуқуқӣ-хусусии қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2019» ва шуъбаи ҳуқуқи байналмилалии муассисаи илмии мазкур дар мавзӯи «Асосҳои байналмилалӣ-ҳуқуқии таъмини сулҳ, амният ва мубориза бо ҷинояткорӣ: таносуби ҳуқуқи байналмилалӣ ва қонунгузории миллӣ барои солҳои 2013-2017» омода шудааст. Бандҳои дахлдори дурнамои корҳои илмӣ-таҳқиқотии шуъбаҳои мазкур фарогири амиқи мавзӯи таҳқиқоти диссертатсиони мебошанд.

Диссертатсия дар ҷаласаи якҷояи кафедраҳои ҳуқуқи соҳибкорӣ ва тиҷорат ва ҳуқуқи байналхалқии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон муҳокима гардида, ба ҳимоя тавсия шудааст.

Дараҷаи коркарди илмии мавзӯъ. Ба ҷойгоҳ ва нақши санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ҳамчун сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнат, як қатор пажӯҳишҳои олимони Россия ва дигар

---

[2] Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумњурии Тоҷикистон барои солњои 2018-2028, ки бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6-уми феврали соли 2018, таҳти № 1005 тасдиқ шудааст. Сомонаи расмии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронї]. Манбаи дастрасї: URL: http://www.mmk.tj (санаи мурољиат: 18.03.2020 с.).

давлатҳои ИДМ А.Э. Аметистов[3], В.А. Батир[4], Д.К. Бекяшев[5], В.Н. Вайнштейн и Е.В. Тютина[6], О.А. Вострецова[7], С.А. Иванов[8], И.Я. Киселев[9], М.В Лушникова ва А.М. Лушников[10], Н.Л. Лютов[11], П.Е. Морозов, Г.С. Скачкова[12], В. Статсенко[13], Д.В. Черняева[14], И.В. Шестерякова[15] бахшида шудаанд.

Таҳлили мавқеъ ва нақши санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми сарчашмаҳои ҳуқуқи миллии Тоҷикистон ва танзими ҳуқуқии муносибатҳои дахлдори соҳавӣ дар асарҳои чунин олимони тоҷик анҷом дода шудааст: Ғ.М. Бобокалонов[16], Р.Б. Бозоров[17], Ф.Ф. Идизода (Ф.Ф. Идиев)[18], З.А.

---

[3] Аметистов А.Э. Международное право и труд: факторы имплементации международных норм о труде // Международные отношения. – М., 1982. – 272 с.

[4] Батырь В.А. Актуальные проблемы имплементации норм МТП в законодательстве РФ // Московский журнал международного права (специальный выпуск). 1999. – С. 195-200.

[5] Бекяшев Д.К. Международное трудовое право. – М., 2008. – 280 с.

[6] Вайнштейн В.Н., Тютина Е.В. Применение норм международного права в сфере нового Трудового кодекса Российский Федерации // Марийский юридический вестник. – 2002. Вып. 2. – С. 149-160.

[7] Вострецова О.А. Конвенции и рекомендации Международной организации труда как источники трудового права: дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2006. – 184 с.

[8] Иванов С.А. МОТ: контроль за применением международных норм о труде и его проблемы // Государство и право. – 1997. - № 7. – С.17-24.

[9] Киселев И.Я. Сравнительное и международное трудовое право. Учебник для вузов. – М., 1999. – 450 с.

[10] Лушникова М.В., Лушников А.М. Международное трудовое право и право социального обеспечение. Учебное пособие. – Ярославль, 2010. – С.248.

[11] Лютов Н.Л., Морозов П.Е. Международное трудовое право / Под ред. К.Н. Гусова. – М.: Проспект, 2011. – 216 с.

[12] Скачкова Г.С. Международные трудовые стандарты и российское законодательство о труде: некоторые вопросы соответствия // Право и экономика: междисциплинарные подходы в науке и образовании. IV Московский юридический форум. XII Международная научно-практическая конференция (Кутафинские чтения): материалы конференции: в 4 ч. Ч. 4. – М.: РГ-Пресс, 2017. – С. 3-7.

[13] Стаценко В. Конвенции Международной организации труда: механизмы имплементации и контроль за применением // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2002. - №2. – С.18-22.

[14] Черняева Д.В. Международные стандарты труда (международное публичное трудовое право). – М., 2010. – 187 с.

[15] Шестерякова И.В. Международные трудовые нормы и трудовое право России: их соотношение и коллизии: дис. ... д-ра. юрид. наук. – М., 2011. – 384 с.

[16] Бобокалонов Ғ.М. Инкишофи қонунгузорӣ оид ба шартномаҳои коллективӣ // Қонунгузорӣ. – Душанбе, 2019. - №1 (33). – С.12-18.

[17] Бозоров Р.Б. Лоиҳаи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон: масоил ва такмили он // Ҳаёт ва қонун. – Душанбе, 2016. - №1. – С.124-132.

[18] Идиев Ф.Ф. Международно-правовые основы участия международных организаций в урегулировании конфликта в Таджикистане: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2011. – 193 с.

Икромӣ[19], А. Имомов[20], З.Х. Искандаров[21], Х.Р. Қодирқулов[22], И.И. Камолзода (И.И. Камолов)[23], М.А. Маҳмудзода (М.А. Маҳмудов)[24], Н.Р. Маҳмадуллозода (Н.Р. Маҳмадуллоев)[25], Ш.М. Менглиев[26], С.А. Раҷабов[27], М.З. Раҳимзода (М.З.Раҳимов)[28], Б.А. Сафарзода (Б.А. Сафаров)[29], Ф.С. Сулаймонов[30], Н. Шонасридинов[31] ва дигарон.

---

[19] Икрами З.А. Правовые аспекты трудовой миграции в Российской Федерации и в Республике Таджикистан (сравнительная характеристика): дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2006. – 160 с.

[20] Имомов А. Ҳуқуқи конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Оли Сомон, 1997. – 390 с.

[21] Искандаров З.Х. Применение международно-правовых актов в уголовном процессе Республики Таджикистан. – Душанбе, 2009. – 263 с.

[22] Кодиркулов Х.Р. Проблемы правового регулирования трудовых отношений с иностранным элементом. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 151 с.; Роль международных договоров в регулировании трудовых отношений // Маводҳои конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Нақши ДДМТ дар тайёркунии мутахассисони ҳуқуқшинос ва рушди илми ҳуқуқ» (30.06.2008) бахшида ба 60-солагии Донишгоњи давлатии миллии Тоҷикистон. – Душанбе: «Эљод», 2008. – С. 106-125.

[23] Камолов И.И. Источники права Республики Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2009. – 195 с.

[24] Махмудов М.А. Конституционный нормоконтроль – гарантия гармонизации национальных законодательств // Евразийская интеграция: экономика, право, политика, 2012. – № 11. – С. 84-88.

[25] Махмадуллоев Н.Р. Правовое регулирование трудовых отношений трудящихся - мигрантов в Республике Таджикистан - члене евразийского экономического союза: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2013. – 186 с.

[26] Менглиев Ш. Международное частное право. – Душанбе: Типография ТНУ, 2013. – 562 с.

[27] Раджабов С.А. Имплементация норм международного гуманитарного права в Республике Таджикистан: проблемы теории и практики. Душанбе: «Дониш», 2006. – С. 81-85; Реализация международно-правовых норм о труде в Республике Таджикистан в условиях глобализация // Развитие юридической науки в современных условиях: теория и практика. VI Международная научно-практическая конференция (Душанбе, 31 октября 2018 г.). Ежегодный сборник докладов. – Душанбе, 2018. – С.208-212.

[28] Рахимов М.З. Вопросы устранения противоречий законодательства в решениях Конституционного суда Республики Таджикистан // Вестник Конституционного суда Республики Таджикистан. – 2010. - №2. – С.79-80.

[29] Сафаров Б.А. История воплощения концепций и международных стандартов в области прав человека в правовую систему Республики Таджикистан: дис. ... д-ра. юрид. наук. – Душанбе, 2015. – 370 с.

[30] Сулаймонов Ф.С. Мавқеи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон: масоили ҳуқуқи гражданӣ ва ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ. – Душанбе, 2014. – 325 с.

[31] Шонасридинов Н., Бозоров Р.Б. Ҳуқуқи меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Китоби дарсӣ (қисми умумӣ). – Душанбе: «Сино», 2006. – 264 с.; Шонасридинов Н. Бобокалонов Ғ.М. Тафсири Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон / Муҳаррири масъул н.и.ҳ., дотсент Н. Шонасридинов. – Душанбе: нашриёти ҶДММ «Кондар», 2020. – 823 с.

Аммо то ҳол дар ҳавзаи илмии ҳуқуқшиносии Тоҷикистон таҳқиқоти ҷудогонае, ки ба мақом ва нақши санадҳои байналмилалӣ дар низоми сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнат, танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд бахшида шуда бошад, вуҷуд надошт. Диссертатсияи пешниҳодгардида нахустин таҳқиқот дар ин самт мебошад. Мо кӯшиш намудем, ки проблемаҳои асосии ҷойдошта оид ба танзими меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз нигоҳи ҳуқуқи дохилидавлатӣ ва байналмилалӣ таҳқиқ намоем.

Асоснокии илмӣ ва назариявии таҳқиқот. Зимни омода намудани кори диссертатсионӣ мо корҳои илмии олимони ватанӣ ва хориҷӣ дар соҳаи назарияи умумии ҳуқуқ, ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ, ҳуқуқи меҳнати Тоҷикистон, ҳуқуқи байналмилалии меҳнат, аз қабили Ғ.М. Бобокалонов, З.А. Икромӣ, А. Имомов, З.Х. Искандаров, Х.Р. Қодирқулов, И.И. Камолзода (И.И. Камолов), Н.Р. Маҳмадуллозода (Н.Р. Маҳмадуллоев), Ш.М. Менглиев, С.А. Раҷабов, М.З. Раҳимзода (М.З. Раҳимов), Б.А. Сафарзода (Б.А. Сафаров), Ф.С. Сулаймонов, Р.Ш. Шарофзода (Р.Ш. Сотиволдиев), Н. Шонасридинов, инчунин донишмандони дигар мамлакатҳои ИДМ А.Э. Аметистов, Д.К. Бекяшев, Л.Ю. Бугров, О.А. Вострецова, К.Н. Гусов, С.А. Иванов, И.Я. Киселев, А.М. Куренной, М.В Лушникова, Н.Л. Лютов, С.П. Маврин, С.Ю. Марочкин, М.Н. Марченко, А.Ф. Нуртдинова, Ю.П. Орловский, Г.С. Скачков, О.В. Смирнов, К.Л. Томашевский, Г.И. Тункин, Е.Б. Хохлов, Д.В. Черняева, И.В. Шестерякова ва дигаронро мавриди истифода қарор додем.

Дар баробари ин, дар таҳқиқот аз асарҳои донишмандони кишварҳои хориҷи дур Н. Валтикос, Л. Свепстон, Ш. Ссел, А. Томас ва дигарон истифода шудааст.

Ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот. Ҳадафи асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз таҳлили маҷмӯии ҷойгоҳ ва нақши санадҳои ҳуқуқии байналмилалии дорои меъёрҳо оид ба меҳнат дар низоми сарчашмаҳои танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд дар Тоҷикистон, инчунин таҳияи пешниҳодҳо ва тавсияҳо вобаста ба таъмини мутобиқати санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллии Тоҷикистон оид ба меҳнат

бо меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалии СММ, ки дорои меъёрҳо оид ба меҳнат мебошанд ва санадҳои СБМ иборат аст.

Барои расидан ба ҳадаф, дар назди худ **вазифаҳои** зеринро гузоштем:

- таҳқиқи мафҳум ва намудҳои сарчашмаҳои ҳуқуқи миллии меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- тавсифи низом ва силсиламартабаи (иерархияи) сарчашмаҳои дохилидавлатии танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд ва муайян намудани таносуби он бо низом ва силсиламартабаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- таҳлили мафҳуми санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ оид ба меҳнат ва таснифоти онҳо;
- баррасии тартиби таҳия ва қабули санадҳои байналмилалии дорои меъёрҳои ҳуқуқӣ-меҳнатӣ;
- таҳлили санадҳои СММ, ки дорои меъёрҳои байналмилалӣ оид ба меҳнат мебошанд;
- таҳқиқи табиати ҳуқуқии конвенсияву тавсияномаҳои СБМ ва возеҳ намудани нақши онҳо дар танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои бо онҳо алоқаманд;
- муайян намудани тарз ва марҳилаҳои амалӣ гардидани меъёрҳои санадҳои байналмилалӣ дар сатҳи миллӣ;
- таҳияи пешниҳод ва тавсияҳои асоснок ҷиҳати такмили қонунгузории дохилидавлатӣ оид ба меҳнат бо мақсади таъмини мувофиқати пурраи он бо санадҳои эътирофнамудаи байналмилалии ҳуқуқӣ дар соҳаи меҳнат.

Асосҳои методологии диссертатсияро методи умумиилмии диалектикии идрок, инчунин методҳои таҳлилӣ, таърихӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, шаклӣ-ҳуқуқӣ ва дигар методҳои хусусӣ-илмӣ ташкил намудаанд.

Объекти таҳқиқоти диссертатсионӣ аз таҳлили маҷмӯии ҷойгоҳ ва нақши санадҳои ҳуқуқии байналмилалии (санадҳои СММ ва СБМ) дорои меъёрҳои меҳнатӣ дар низоми сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аст.

Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсиониро мафҳум, муҳтаво, таснифи сарчашмаҳои ҳуқуқии дохилидавлатӣ ва байналмилалии танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва

муносибатҳои ба онҳо алоқаманд, намудҳо ва табиати ҳуқуқӣ, шаклҳои татбиқи меъёру муқаррароти санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар соҳаи меҳнат дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ оид ба меҳнат, шаклҳои назорат бар татбиқи меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид ба меҳнат дар сатҳи миллӣ ташкил медиҳанд.

Асоси меъёрии таҳқиқотро Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои дигари меъёрии ҳуқуқии миллӣ оид ба меҳнат, санадҳои дорои меъёрҳои байналмилалии меҳнати СММ ва санадҳои СБМ дар соҳаи меҳнат ташкил намудаанд.

Навгонии илмии таҳқиқот аз он иборат аст, ки пажӯҳиши мазкур нахустин таҳқиқоти ба таҳлили нақш, ҷойгоҳ ва аҳамияти санадҳои ҳуқуқии байналмилалии СММ ва СБМ дар низоми сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд дар Тоҷикистон бахшидашуда мебошад.

Нуктаҳои асосие, ки барои ҳимоя пешниҳод мегарданд:

1. Низоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллии (дохилидавлатии) Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки моддаи 9-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» пешбинӣ намудааст ва низоми сарчашмаҳои танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд на дар ҳама маврид бо ҳам мутобиқат мекунанд.

Низоми сарчашмаҳои танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд дар Тоҷикистон на танҳо санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар моддаи 9-и қонуни мазкур дарҷшуда, инчунин санадҳои дигар, аз қабили санадҳои меъёрии ҳуқуқии бахши шарикии иҷтимоӣ (созишномаҳои генералӣ, соҳавӣ (тарофавӣ), минтақавӣ (вилоятӣ, шаҳрӣ, ноҳиявӣ), шартномаҳои коллективӣ ва дигар санадҳои меъёрии маҳаллӣ ва шартномаи меҳнатиро дар бар мегирад. Ҳамин тариқ, аз рӯйи таркиби худ, низоми сарчашмаҳои танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои бо онҳо алоқаманд нисбат ба таркиби низоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон васеътар мебошад.

Аз ин лиҳоз, зарур аст, ки ба Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон моддаи нав бо номи «Сарчашмаҳои танзими

муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд» илова карда шавад.

2. Азбаски се сатҳи танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд маълум аст, яъне мутамарказ, маҳаллӣ ва шартномавӣ, аз ин рӯ, моддаи 12 Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистонро, ки «Таносуби танзими қонунӣ ва шартномавии муносибатҳои меҳнатӣ» ном дорад, ба «Танзими мутамарказ, маҳаллӣ-ҳуқуқӣ ва шартномавии муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд» иваз намудан мувофиқи мақсад аст.

3. Санадҳои ҳуқуқии байналмилалие, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст, вазифаи дугонаро иҷро мекунанд: аввалан, ба сифати сарчашмаи танзими ҳуқуқии муносибатҳои марбут, аз ҷумла муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд дар кишвар хизмат мекунанд; сониян, ба сифати асоси такмили қонунгузории дохилидавлатӣ, аз ҷумла қонунгузорӣ оид ба меҳнат ва замина барои комилан мутобиқ намудани он бо принсипҳо ва меъёрҳои эътирофгардидаи ҳуқуқии байналмилалӣ дар соҳаи меҳнат баромад мекунанд.

4. Дар марҳилаи кунунии рушди ҳуқуқи меҳнат ва мутобиқ намудани қонунгузории миллии меҳнат бо санадҳои ҳуқуқии байналмилалии марбут ба меҳнат, фаъолияти меъёрҷодкунии СБМ дорои афзалиятҳои хос ва муайяне дар муқоиса бо дигар созмонҳои умумиҷаҳонӣ ва минтақавии байналмилалӣ мебошад. Натиҷаи ҳамин фаъолият барои кишвари мо, ин шумораи зиёди конвенсияҳои тасдиқшуда мебошад, ки сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд.

5. Афзалияти ҳуқуқи байналмилалӣ бар ҳуқуқи миллӣ, аз ҷумла ҳуқуқи меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон, волоияти санадҳои байналмилалӣ, аз ҷумла санадҳои соҳаи меҳнат бар қонунгузории миллӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба меҳнат, мутлақ ва бечунучаро нест. Ба ин сабаб мутлақ нест, ки онҳо бояд ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон комилан мутобиқат дошта бошанд, бечунучаро набудани онҳо бошад, ба он алоқаманд аст, ки амали мустақими меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ метавонад ва бояд дар ҳолатҳои муайян ҷой дошта бошад: а) дар сурати мутобиқат накардани қонунҳо

ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо санадҳои ҳуқуқии байналмилалии аз ҷониби Тоҷикистон эътирофшуда; б) дар мавриди дар санадҳои миллии меъёрии ҳуқуқӣ мавҷуд набудани меъёрҳои зарурӣ ҷиҳати танзими муносибатҳои бавуҷудомада ва ҳаллу фасли ҳолатҳои бамиёномада; в) дар ҳолатҳое, ки меъёрҳои санади ҳуқуқии байналмилалӣ дар муқоиса на танҳо бо санадҳои қонунгузорӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҷумҳурӣ, балки дар қиёс бо дигар сарчашмаҳои танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд, шароити бештар имтиёзнокро пешбинӣ менамоянд.

6. Азбаски ҳуқуқҳои меҳнатии дар Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ, Конвенсия дар бораи маҳви ҳамаи шаклҳои табъиз нисбат ба занон, Конвенсияи байналмилалӣ дар бораи ҳимояи ҳуқуқи муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаи онҳо, инчунин Конвенсия дар бораи ҳуқуқҳои маъюбон пешбинишуда ба зумраи ҳуқуқҳои иҷтимоӣ тааллуқ доранд, мувофиқи мақсад мебуд, агар маълумотҳои шахсони алоҳида (шикоятҳои инфиродии шахсон) дар бораи вайронкунии ҳуқуқҳои онҳо аз тарафи давлати иштироккунанда, маҳз дар Кумита оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии СММ баррасӣ мешуданд.

7. Бо мақсади таъсиси механизми муассир ва самарабахши ҳифзи байналмилалӣ-ҳуқуқии ҳуқуқҳои меҳнатии шахсони зери ҳимояи ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарордошта, бетаъхир ба Протоколи факултативии Паймони байналимилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ҳамроҳ шудани Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда мешавад.

8. Соли 1993 Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамаи конвенсияҳо ва тавсияномаҳои СБМ-ро, ки қаблан аз тарафи собиқ ИҶШС тасдиқ шуда буданд, эътироф намуд, аз ҷумла 11 конвенсия ва тавсияномаҳои СБМ-ро, ки ба танзими меҳнати кормандони флоти (навгони) баҳрӣ ва дарёӣ, аз ҷумла флоти моҳидорӣ равона гардидаанд. Азбаски Ҷумҳурии Тоҷикистон флоти (навгони) баҳрӣ ва дарёӣ, аз ҷумла флоти моҳидорӣ надорад ва бо сабабҳои объективӣ дошта ҳам наметавонад, бинобар ин, конвенсияҳои мазкур, ки барои Тоҷикистон ҳеҷ гуна манфиати

амалӣ надоранд, бояд аз эътибор соқит (денонсатсия) карда шаванд.

9. Ба қарорҳое, ки аз тарафи мақомоти назоратии СБМ дар хусуси аз ҷониби давлатҳои иштироккунанда риоя нашудани меъёрҳо, принсипҳо ва муқаррароти санадҳои байналмилалии эътирофнамудаи онҳо қабул карда мешаванд, бояд на ҷанбаи тавсиявӣ, балки қувваи қонунӣ дода шавад. Зиёда аз он, барои иҷро накардани қарорҳои мазкур, бояд ҷавобгарии ҳуқуқии давлатҳои иштирокчӣ дар шакли таҳримҳои гуногуни ҳуқуқӣ муқаррар карда шавад, ки ин ба афзоиши самаранокии механизми назоратии СБМ мусоидат хоҳад кард.

Эътимоднокии натиҷаҳои аз таҳқиқот бадастомада тавассути истифодаи усулҳои муосири идроки илмӣ, ки дар маҷмӯъ асоси методологии таҳқиқотро ташкил медиҳанд, таҳлили доираи васеи санадҳои меъёрии ҳуқуқии дохилидавлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба меҳнат, инчунин санадҳои дахлдори байналмилалии аз тарафи Тоҷикистон эътирофнамудаи СММ ва СБМ, истифодаи асарҳои илмии донишмандони соҳаи ҳуқуқи Тоҷикистон ва кишварҳои хориҷии наздику дур, ки ба санадҳои СММ дорои меъёрҳои меҳнатӣ-ҳуқуқӣ ва СБМ оид ба меҳнат бахшида шудаанд, таъмин гардидааст.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии натиҷаҳои таҳқиқот. Аз хулоса, пешниҳод ва тавсияҳои дар таҳқиқоти диссертатсионӣ ҷойдошта зимни пажӯҳишҳои минбаъдаи проблемаҳои амали якҷояи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ва миллӣ оид ба меҳнат ва таносуби онҳо, инчунин дар раванди такмили қонунгузории меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ба принсипу меъёрҳои умумиэътирофшудаи байналмилалӣ комилан мутобиқ намудани он истифода намудан мумкин аст.

Маводи диссертатсияро метавон дар раванди таълим ҳангоми дарсҳои лексионӣ ва курсҳои махсус оид ба ҳуқуқи меҳнат, ҳуқуқи байналмилалӣ ва ҳуқуқи инсон истифода намуд.

Тасвиб ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот. Кори диссертатсионӣ дар шуъбаҳои ҳуқуқи хусусӣ ва ҳуқуқи байналмилалии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

омода шуда, дар ҷаласаи якҷояи шуъбаҳои мазкур, муҳокима ва барои ҳимоя тавсия шудааст.

Нуқтаҳои асосии таҳқиқот дар 8 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 6 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расидаанд. Инчунин нуқтаҳои асосии он дар маърӯзаҳо ва гузоришҳои муаллифи диссертатсия дар конференсияҳои ҳарсолаи апрелии профессорону омӯзгорони кафедраи ҳуқуқи ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ, дар конференсия ва семинарҳои баргузорнамудаи Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, инчунин дар конференсияҳои илмию амалии сатҳи ҷумҳуриявӣ гузориш шудаанд.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ. Кори диссертатсионӣ, таҳқиқоте мебошад, ки аз ҷониби муаллиф мустақилона анҷом дода шудааст. Ғояҳо, нуқтаҳо ва хулосаҳои асосии дорои аҳамияти назариявӣ ва илмӣ, пешниҳоду тавсияҳои амалӣ оид ба қавӣ намудани мавқеъ ва баланд бардоштани нақши санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалии дорои меъёрҳои марбут ба меҳнат, дар низоми сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд дар Тоҷикистон, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, шахсан ба муаллифи диссертатсия тааллуқ доранд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ба мавзӯъ, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ вобастаанд. Он аз муқаддима, се боби фарогири ҳафт зербоб, хулоса, феҳристи маъхазҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии истифодашуда иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсия 185 саҳифаро ташкил медиҳад.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар **муқаддима** мубрамияти мавзӯи таҳқиқот асоснок ва дараҷаи коркарди илмии он муайян гардида, мақсад, вазифаҳо, асоси илмӣ-назариявӣ, меъёрӣ ва методологӣ, мавзӯъ ва объекти таҳқиқот мушаххас ва навгонии илмии он қайд карда мешавад, нуқтаҳои меҳварии ба ҳимоя пешниҳодшаванда бозгӯ, эътиборнокии натиҷаҳои таҳқиқот, аҳамияти назариявӣ ва

амалии он инъикос шуда, мутобиқати мавзӯи таҳқиқот ва робитаи муҳтавои он ба равандҳои бунёдии илми ҳуқуқшиносӣ таъкид гардида, дар бораи тасвиби натиҷаҳои бадастомада, инчунин сохтори таҳқиқот маълумот оварда мешавад.

Боби якуми диссертатсия - **«Тавсифи умумии низоми сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»**, аз ду зербоб иборат мебошад.

Дар зербоби якуми боби аввал - **«Мафҳуми сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таносуби онҳо бо сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд»**, равишҳои маъмул дар адабиёти ҳуқуқшиносӣ нисбат ба таърифи мафҳуми «сарчашмаҳои ҳуқуқ» таҳлил гардида, таносуби мафҳумҳои «сарчашмаҳои ҳуқуқ» ва «шаклҳои ҳуқуқ» мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Дар адабиёти муосири илмӣ ва таълимӣ мафҳумҳои «сарчашмаҳои ҳуқуқ» ва «шаклҳои ҳуқуқ»-ро зиёд истифода мебаранд, ки таносуби онҳо аз ҷониби муҳаққиқон гуногун арзёбӣ мешавад.

Дар назарияи умумии ҳуқуқ якчанд нуқтаи назари асосӣ дар мавриди муайян намудани таносуби байни мафҳумҳои «сарчашмаҳои ҳуқуқ» ва «шаклҳои ҳуқуқ» вуҷуд дорад. Нуқтаи назари аввал ба мушобеҳ донистани ин мафҳумҳо далолат мекунад. Тибқи нуқтаи назари дувум, ин мафҳумҳо комилан мустақил арзёбӣ мегарданд. Моҳияти нуқтаи назари севум он аст, ки ифодаи «ё – ё» ба ҳолати воқеии кор мувофиқат намекунад.

Мутахассисони соҳаи ҳуқуқи меҳнат низ дар бораи таносуби мафҳумҳои «сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнат» ва «шаклҳои ҳуқуқи меҳнат» ақидаҳои худро баён намудаанд, ки онҳо куллан бо ақидаи олимоне, ки дар соҳаи назарияи умумии ҳуқуқ кор мекунанд, мувофиқат мекунанд.

Баъзе аз олимон пешниҳод доранд, ки аз мафҳуми «сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнат» даст кашида, ба ҷойи он истилоҳи «шаклҳои ҳуқуқи меҳнат» ё «санадҳои меъёрӣ»-ро бояд истифода бурд. Гурӯҳи дигар даъват мекунад, ки аз истилоҳи «сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнат» ғайримустақим даст кашидан зарур аст. Гурӯҳи севум бар он ақидаанд, ки мафҳуми

«сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнат»-ро метавон амалан ба ҷойи мафҳуми «шаклҳои ҳуқуқи меҳнат» кор фармуд. Пайравони нуқтаи назари чорум чунин фикр доранд, ки байни ин мафҳумҳо қисман бояд ҳад гузошт.

Ба андешаи мо, набояд аз мафҳумҳои «сарчашмаи ҳуқуқ» ва «шакли ҳуқуқ» даст кашид, ҳамзамон, муҳим нест, ки мафҳуми «сарчашмаи ҳуқуқ»-ро ба мафҳуми «шакли ҳуқуқ» ё баръакси он иваз намоем. Моҳиятан ин ду мафҳум айнияти якдигар нестанд. Истилоҳи «сарчашмаи ҳуқуқ» ҳамеша як маъно дорад – асос, оғози пайдоиш ва рушди меъёрҳои ҳуқуқӣ, худи ҳуқуқ бо маънои объективиаш, дар ҳоле ки мафҳуми «шакли ҳуқуқ» аввалан ифодаи зоҳирии меъёрҳои ҳуқуқиро тавсиф менамояд, аниқтараш ба санадҳои дорои меъёрҳои ҳуқуқӣ, аз ҷумла меъёрҳои меҳнатӣ ишора мекунад, сониян, шакли ҳуқуқ дар маънои санадҳои меъёрӣ дар навбати худ ҳамчун замина барои такмили дигар санадҳои амалкунанда хизмат мекунад.

Зербоби дуюми боби якуми диссертатсия **«Намудҳои сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои бо онҳо алоқаманд»** ном дорад.

Сарчашмаҳои ҳуқукро олимон ба намудҳои зерин ҷудо кардаанд: одатҳои ҳуқуқӣ, шартномаҳои меъёрии ҳуқуқӣ (шартномаи дорои муҳтавои меъёрӣ), таълимоти ҳуқуқӣ (доктрина), амсоли судӣ, санади меъёрии ҳуқуқӣ.

Сарчашмаи қадимтарини ҳуқуқ **одати ҳуқуқӣ**, яъне, қоидаи нонавиштаи рафтор мебошад, ки дар натиҷаи муддати тӯлонӣ батакрор истифода намудан ташаккул ёфта, аз ҷониби давлат ба сифати қоидаи умумиҳатмӣ эътироф гардидааст.

Бояд қайд кард, ки одат зимни танзими муносибатҳои меҳнатӣ хеле кам истифода мешавад. Дар адабиёти таълимӣ танҳо ба як ҳолати истифодаи одат зимни танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои бо онҳо алоқаманд ишора шудааст: тӯли 15 дақиқа навбатдори худро мунтазир шудан ва дар сурати ҳозир нашудани ӯ, ба маъмурият хабар додан.

Бо дарназардошти он ки доираи васеи сарчашмаҳои расмии танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо

алоқаманд мавҷуд аст, муаллиф ба феҳристи сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнат дохил намудани одати ҳуқуқиро нолозим медонад.

Шартномаи меъёрии ҳуқуқӣ низ баъзан ба сифати сарчашмаи ҳуқуқ истифода мешавад. Фарқияти аз ҳама асосии он аз дигар шартномаҳо дар доро будан ба меъёрҳои ҳуқуқ – қоидаҳои хусусияти умумидоштаи иҷрояшон барои доираи номуайяни шахсон ҳатмӣ ифода меёбад. Вале шартномаи меъёрии ҳуқуқӣ бо вуҷуди аз дигар намудҳои шартнома фарқ карданаш, бояд ба шартҳои эътибор доштани шартномаҳо ҷавобгӯ бошад.

Ба ақидаи муаллиф, шартномаи меъёрӣ-ҳуқуқиро метавон ҳамчун санади ҳуқуқии муштарак ё ин ки таъйиди ифодаи ризояти мувофиқашудаи субъектҳои ҳуқуқэҷодкунӣ, ки баҳри муқаррар намудани меъёрҳои ҳуқуқӣ равона шудаанд, арзёбӣ намуд.

Тавассути **таълимоти ҳуқуқӣ (доктрина)** маъною моҳияти меъёрҳои амалкунандаи ҳуқуқӣ шарҳ дода шуда, халоҳо дар қонунгузорӣ ошкор карда мешаванд, пешниҳодот ва тавсияҳо ҷиҳати такмили он таҳия мегарданд. Аз хулосаҳо, пешниҳодот ва тавсияҳои таҳиякардаи таълимоти ҳуқуқӣ (доктрина) ҳамчун қоида мақомоти ба фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ машғулбуда ҳангоми қабул намудани қарорҳои дахлдор истифода мебаранд.

Мо мавқеи ҳуқуқшиносонеро, ки таълимоти ҳуқуқиро (доктринаро) на ҳамчун сарчашмаи ҳуқуқ, балки ҳамчун василаи ташреҳи моҳият ва маънои меъёрҳои амалкунандаи ҳуқуқӣ медонанд, ҷонибдорем.

Тавре маълум аст, дар низоми ҳуқуқи англо-саксонӣ **амсоли судӣ** сарчашмаи ҳуқуқ ҳисобида мешавад. Ҳуқуқи Тоҷикистон бошад, ба низоми ҳуқуқи романӣ-олмонӣ тааллуқ дорад, ки он амсоли судиро ҳамчун сарчашмаи ҳуқуқ, аз ҷумла сарчашмаи ҳуқуқи меҳнат намеҳисобад.

Ба ақидаи муаллиф, эътироф кардан ё накардани санадҳои мақомоти судӣ ба сифати сарчашмаи ҳуқуқи меҳнат, ба намуди ин санадҳо вобастагӣ дорад. Санадҳои мақомоти судии дар шакли қарорҳо аз рӯйи парвандаҳои мушаххас қабулшуда, наметавонанд сарчашмаи ҳуқуқ бошанд. Қарорҳои мақомоти олии судии дорои ташреҳоти раҳнамунро, ки барои тамоми

мақомотҳои судӣ ва судяҳо ҳатмӣ мебошанд, метавон ба сарчашмаҳои ҳуқуқ дохил намуд.

Муаллиф таҳқиқи низоми дохилидавлатии сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои бо он алоқамандро ҷамъбаст намуда, баъзе хулосаҳо ва пешниҳодоти худро ироа намудааст, аз ҷумла:

1) Пешниҳод дар бораи ба Кодекси меҳнати ҶТ илова намудани моддаи нав бо номи «Сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд» бо ишора дар он ба шартномаи меҳнатӣ ҳамчун ба яке аз намуди онҳо.

2) Иваз намудани номи моддаи 12 Кодекси меҳнати ҶТ - «Таносуби танзими қонунӣ ва шартномавии муносибатҳои меҳнатӣ» ба «Танзими мутамарказ, маҳаллӣ-ҳуқуқӣ ва шартномавии муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд».

Боби дуввум – **«Сарчашмаҳои байналмилалии танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои бо онҳо алоқаманд ва таснифи онҳо»** аз се зербоб иборат мебошад, ки дар он нуқтаҳои назари донишмандони Тоҷикистон ва Россия доир ба мафҳум, аломат, нақш ва таснифоти санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид ба меҳнат мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Дар чорчубаи зербоби якуми боби дуюм, ки **«Мафҳуми санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ҳамчун сарчашмаи танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои бо онҳо алоқаманд»** номгузорӣ шудааст, масъалаи нақш ва ҷойгоҳи санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон дар низоми сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои ба онҳо алоқаманд таҳлили худро ёфтааст.

Дар бораи шаклҳои гуногуни сарчашмаҳои ҳуқуқӣ - байналмилалии меҳнат сухан ронда, муаллиф ба сифати шакли асосии онҳо шартномаҳои байналмилалии аз ҷониби давлатҳо тасдиқшударо меҳисобад.

Таърифи расмии мафҳуми шартномаи байналмилалӣ дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалии дахлдор дарҷ гардидааст. Масалан, мутобиқи Конвенсияи Вена оид ба ҳуқуқи шартномаҳои байналмилалӣ аз 23 майи соли 1969 ва

Конвенсияи Вена оид ба ҳуқуқи шартномаҳо байни давлатҳо ва созмонҳои байналмилалӣ ё байни созмонҳои байналмилалӣ аз 21 марти соли 1986, шартномаи байналмилаӣ созишномаи байналмилалиест, ки миёни давлатҳо дар шакли хаттӣ баста шуда, новобаста ба он ки чунин созишнома дар як, ду ё якчанд ҳуҷҷати ба ҳам алоқаманд ҷой дода шудааст, инчунин новобаста ба номи мушаххаси он, бо ҳуқуқи байналмилалӣ танзим карда мешавад.

Агар дар маъхазҳои ҳуқуқӣ оид ба сарчашмаи ҳуқуқи миллӣ донистани санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ муносибати духӯра ҷой дошта бошад, пас дар сатҳи конститутсионӣ дар ҶТ ин масъала ба таври мусбат ҳалли худро ёфтааст.

Дар адабиёти ҳуқуқшиносӣ оид ба вобаста донистани афзалияти санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ бар қонунҳои миллӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бо тарзҳои мушаххаси ифодаи ризояти Тоҷикистон ба ҳатмӣ будани иҷрои санадҳои мазкур барои он нуқтаи назар баён шудааст.

Аммо дар ягон санади байналмилалӣ, ҳамчунин дар ҳеҷ як санади ҳуқуқии миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба бавосита ё бевосита вобаста будани афзалияти санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ бар қонунгузорӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ бо тарзи ифодаи ризояти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳатмӣ будани иҷрои санади байналмилалӣ барои он, меъёру муқаррароте вуҷуд надорад.

Бо истифодаи ибораҳои «тасдиқ кардан», «эътироф намудан», «имзо кардан», «ҳамроҳ шудан» танҳо тарзҳои изҳори ризояти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хусуси барояш ҳатмӣ будани иҷрои шартномаҳои байналмилалӣ ифода мешаванд, аммо на масъалаи додани афзалият ба шартномаҳои байналмилалӣ нисбат ба қонунгузорӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ.

Афзалияти ҳуқуқи байналмилалӣ бар ҳуқуқи миллӣ ва афзалияти санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, аз ҷумла санадҳои байналмилалӣ оид ба меҳнат бар қонунгузории миллӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба меҳнат, мутлақ ва бе чуну чаро нест.

Муаллиф таснифи санадҳои ҳуқуқии байналмилалии соҳаи меҳнатро вобаста ба доираи амали онҳо афзал медонад,

яъне вобаста ба марзи паҳншавии онҳо, ки ба ҳеҷ ваҷҳ имконияти таснифоти баъдии санадҳои мазкурро аз рӯйи дигар маҳакҳо, масалан, аз рӯйи қувваи ҳуқуқӣ, тарзи эътирофи онҳо аз ҷониби давлатҳо ва ғайра истисно намекунад.

Дар зербоби дуюм - **«Санадҳои СММ дорои муҳтавои меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид ба меҳнат»**, тамоми санадҳои СММ, ки фарогири меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид ба меҳнат мебошанд, мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шудаанд.

Яке аз муҳимтарин соҳаи фаъолияти СММ, ки дар чаҳорчӯби субъектҳуқуқии байналмилалии худ анҷом медиҳад, фаъолияти меъёрофаринӣ дар соҳаи меҳнат мебошад. Дар доираи он санадҳои гуногуни ҳуқуқии байналмилалӣ - эъломияҳо, конвенсияҳо, муоҳидаҳо, паймонҳо, хартияҳо ва ғайра таҳия ва қабул мешаванд.

Санадҳое, ки СММ дар соҳаи меҳнат қабул мекунад, аломатҳои зерин доранд: якум, сатҳи ноилшудаи пешрафти ҷаҳонӣ дар танзими муносибатҳои меҳнатиро ифода мекунанд; дувум, онҳо барои танзими муносибатҳои меҳнатӣ дар давлатҳои сатҳи рушдашон баланд ва истеҳсолоташон такмилёфта намуна мебошанд; севум, ба таъмини ҳамоҳангсозии қонунгузории давлат оид ба меҳнат мусоидат мекунанд; чорум, татбиқи ҳуқуқҳои инсонро ба меҳнат, ки дар санадҳои байналмилалии хусусияти умумидошта эълон шудаанд, таъмин менамоянд.

Ассамблеяи Генералии СММ 10 декабри соли 1948 Эъломияи умумии ҳуқуқи инсонро тасдиқ карда буд. ки он дар ҳифзи байналмилалии ҳуқуқ ва озодиҳои инсон таҳавулоти қатъӣ ба ҳисоб меравад.

Ҳуҷҷати дигари СММ дар соҳаи ҳуқуқи инсон, ки дорои меъёрҳои меҳнат мебошад, Конвенсияи байналмилалӣ дар бораи барҳам додани тамоми шаклҳои табъизи нажодӣ ҳисоб меёбад, ки он бо қатъномаи Ассамблеяи Генералии СММ 2016 (XX) аз 21 декабри соли 1965 тасдиқ шуда, 4 январи соли 1969 ба ҳукми эътибор даромадааст.

Дар моддаи 5 Конвенсия қайд карда мешавад, ки давлатҳои иштирокчӣ вазифадоранд, табъизи нажодиро бо тамоми шаклҳояш манъ намуда, барҳам диҳанд ва

баробарҳуқуқии ҳар як инсонро дар назди қонун бидуни тафриқаи нажодӣ, ранги пӯст, миллият ё халқият, оид ба татбиқи ҳуқуқ, аз ҷумла ҳуқуқ ба меҳнат, интихоби озодонаи кор, шароити одилона ва мусоиди меҳнат, ҳимоят аз бекорӣ, пардохти баробар барои меҳнати баробар, подоши одилона ва қонеъкунанда, ташкили иттифоқҳои касаба ва шомил шудан ба онҳоро таъмин намоянд (зербанди і банди е).

Ба меҳнат ва муносибатҳои меҳнатии муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои хонаводаи онҳо теъдоди зиёди меъёрҳо ва муқаррароти Конвенсияи байналмилалӣ оид ба ҳимояи ҳуқуқҳои тамоми муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои хонаводаи онҳо, ки бо қатъномаи 45/158 Ассамблеяи Генералӣ аз 18 декабри соли 1990 қабул карда буд, бахшида шудааст.

Санади дигари муҳим Конвенсия оид ба барҳам додани ҳамаи шаклҳои табъиз нисбати занон мебошад, ки он бо Қатъномаи Ассамблеяи генералии СММ аз 18 декабри соли 1979 қабул гардида, Ҷумҳурии Тоҷикистон онро соли 1994 тасдиқ намудааст. Ин ҳуҷҷат қонуни байналмилалии ҳуқуқи занон ба ҳисоб меравад. Илова ба ин, ҳуҷҷати мазкур як навъ барномаи амал барои давлатҳои иштирокчӣ ба ҳисоб меравад, ки мақсади он таъмини кафолати ин ҳуқуқҳо мебошад.

Бо қатъномаи 61/106 Ассамблеяи Генералии СММ аз 13 декабри соли 2006 Конвенсия оид ба ҳуқуқи маъюбон қабул гаштааст, ки моддаи 27-и он ба меҳнат ва шуғли маъюбон бахшида шудааст.

Санади дигари бисёр муҳим ва аҳамиятдоштаи ҳуқуқии СММ «Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ» аз 16 декабри соли 1966 мебошад, ки дар он тамоми ҳуқуқҳо ва кафолатҳои меҳнатии дар Эъломияи умумии ҳуқуқи башар сабтшуда, таҳкими комилтар пайдо кардаанд. Ин Паймон яке аз аввалин санадҳои байналмилалии СММ мебошад, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон онро 9 декабри соли 1998 эътироф намудааст.

СММ дар баробари Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ 19 декабри соли 1966, Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсиро қабул кард, ки онро Тоҷикистон соли 1998 эътироф кардааст. Ин санад асосан ҳуқуқҳои умумӣ, гражданӣ, яъне ҳуқуқҳои дорои

хусусияти иҷтимоӣ-сиёсиро дар бар гирифта, дорои танҳо ду меъёри марбут ба меҳнат аст: меъёрҳо оид ба манъи меҳнати маҷбурӣ (қисми 3 моддаи 8) ва татбиқи озодонаи ҳуқуқ ба муттаҳид шудан, аз ҷумла ҳуқуқ ба ташкили иттифоқҳои касаба (моддаи 22).

Аҳамияти назаррасро дар ҷодаи ҳифзи ҳуқуқҳо, аз ҷумла ҳуқуқҳои меҳнатӣ, як қатор меъёрҳо ва муқаррароте доро мебошанд, ки дар санадҳои зерини СММ, ба монанди Протоколи факултативӣ ба Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, Протоколи факултативӣ ба Конвенсия оид ба барҳам додани ҳама шаклҳои табъиз нисбати занон, Протоколи факултативӣ ба Конвенсия оид ба ҳуқуқи маъюбон пешбинӣ шудаанд.

Протоколи факултативӣ ба Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ чунин санади байналмилалие мебошад, ки ҳуқуқ ба шикояти (ахбори) инфиродӣ оид ба вайрон кардани ин ё он ҳуқуқи иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии шахси зери ҳимояи ҳуқуқии давлати узви Паймон қарордошта ва механизми баррасии онро муайян мекунад.

Ба итминони муаллиф, барои он ки шахсони зери ҳимояи ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарордошта воқеан ҳам аз ҳуқуқи ирсоли хабар (шикоят)-и инфиродӣ ба Кумитаи ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ истифода бурда тавонанд, Ҷумҳурии Тоҷикистонро зарур аст, ки ба Протоколи мазкур ҳамроҳ гардад.

Зербоби сеюми боби дуюм - **«Санадҳои СБМ: табиати ҳуқуқӣ ва таснифот»** ном дошта, дар он конвенсияҳо ва тавсияномаҳои аз тарафи мақомоти олии СБМ - Конференсияи байналмилалии меҳнат (КБМ) қабулшаванда, ки ба асли трипартизм (сетарафӣ) асос ёфтааст, ҳамчун санадҳои асосии СБМ баррасӣ мешаванд.

СБМ ҳамчун як муассисаи махсуси СММ вазифаи меъёрэҷодкуниро иҷро намуда, санадҳои мухталиф – оиннома, эъломия, конвенсия, тавсия, паймон ва ғайраро таҳия ва қабул мекунад.

Дар байни санадҳои СБМ, ба таври махсус се эъломия қайд карда мешавад: Эъломияи Филаделфия аз 10 майи соли

1944; Эъломия оид ба мубориза бар зидди апартеид аз соли 1964; Эъломия «Дар бораи принсипҳо ва ҳуқуқҳои асосӣ дар соҳаи меҳнат» аз 18 июни соли 1998.

Масъалаи табиати ҳуқуқии конвенсияҳо ва тавсияҳои СБМ аз рӯзи ташкили СБМ аз ҷониби муҳаққиқон баррасӣ шуда, то имрӯз мавриди таҳлил қарор дорад.

Муаллиф бо андешаи муҳаққиқоне, ки конвенсияҳои СБМ-ро ба сифати шартномаҳои байналмилалии дорои хусусиятҳои фарққунанда, ки аз тартиби махсуси таҳия, қабул ва изҳори ризоити давлатҳо дар хусуси барояшон ҳатмӣ будани иҷрои уҳдадориҳо аз рӯйи конвенсияҳои СБМ, татбиқи конвенсияҳо аз ҷониби давлатҳо ва назорати иҷрои онҳо аз ҷониби давлатҳо бармеоянд, вобастаанд, ҳамфикр мебошад.

Дар адабиёти ҳуқуқшиносӣ ба таҳқиқи табиати ҳуқуқии тавсияҳои СБМ камтар таваҷҷуҳ зоҳир шудааст.

Адабиёти замони шӯравии ба ҳуқуқи байналмилалӣ таалуқманд, табиати ҳуқуқии тавсияҳои СБМ-ро танҳо дар қаринаи табиати ҳуқуқии қарорҳои созмонҳои байналмилалӣ баррасӣ намуда буд. Дар ин зимн баъзе аз олимон тавсияҳо ва қатъномаҳои созмонҳои байналмилалиро ҳамчун сарчашмаҳои ҳуқуқи байналмилалӣ меҳисобиданд, бархе дигар дар тавсияҳои СБМ равандҳои ёрирасони ташаккули меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалиро медиданд, на сарчашмаҳои ёрирасони онро.

Дар байни конвенсияҳо ва тавсияҳои СБМ алоқамандии муайян мавҷуд аст, ки онҳо гоҳе якдигарро пурра месозанд ва гоҳе, яъне вақте қабули конвенсия аз рӯйи баъзе масъалаҳо даст намедиҳад, тавсияҳо нақши муҳимро мебозанд ва ҳамчун санадҳои мустақил амал мекунанд.

Масъалаи дигари муҳим ва дар баробари ин баҳснок, масъалаи таснифи санадҳои СБМ ва меъёрҳои барои тасниф истифодашаванда мебошад. Масалан, бо дарназардошти чунин меъёрҳо, ба мисли мақом (мубрамият), шакл ва муҳтавои санадҳо, таснифоти зерини онҳо коркард шудааст: санадҳои муҳим; санадҳое, ки барои таҷдиди назар таъйин шудаанд; санадҳое, ки мақоми мобайнӣ доранд; санадҳо оид ба реҷаи дархости иттилоот; конвенсияҳои мавқуфгузошта; тавсияҳои ивазшуда; санадҳои кӯҳнашуда; санадҳои бозпас гирифташуда ва конвенсияҳои ботилшуда.

Ба ғайр аз мақом, СБМ санадҳои худро аз рӯйи мундариҷа тасниф мекунад. Аз ин нуқтаи назар, санадҳои СБМ ба 3 намуди асосӣ тасниф шудаанд, ки муқаррар мекунанд: 1) ҳуқуқҳои заминавии иҷтимоии инсон; 2) унсурҳои калидии сиёсати иҷтимоӣ; 3) стандартҳои меҳнат.

Дар саҳифаҳои адабиёти ҳуқуқшиносӣ вариантҳои дигари таснифоти санадҳои СБМ оварда шудаанд.

Аз байни таснифоти пешниҳодшуда ба назари муаллиф таснифоти пешниҳодкардаи СБМ қобили қабул аст, зеро он хеле муфассал буда, доираи васеи асосҳои барои таснифи санадҳои СБМ имконпазирро дар бар мегирад.

Боби сеюм аз ду зербоб иборат буда, **«Амалӣ намудани меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар соҳаи меҳнат дар сатҳи миллӣ ва назорат бар раванди он»** ном гирифтааст.

Дар зербоби якуми боби севум - **«Татбиқи меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид ба меҳнат дар қонунгузории миллӣ»**, нуқтаи назари донишмандони гуногун оид ба мафҳум ва тарзҳои татбиқ таҳлил гардида, дараҷаи мутобиқати баъзе аз санадҳои меъёрии ҳуқуқии дохилидавлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо конвенсияҳо ва тавсияномаҳои СБМ, ки Тоҷикистон онҳоро тасдиқ намудааст, тавсиф мегардад.

Амалӣ намудани меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, аз ҷумла санадҳо дар соҳаи меҳнат, марҳилаи муҳимтарини раванди таҳияи меъёрҳо мебошад, ки тавассути он давлат қонунгузории худро рушд медиҳад, онро бо мазмуну муҳтавои нав ғанӣ мегардонад, ба принсипҳо ва меъёрҳои умумиэътирофшудаи ҳуқуқии байналмилалӣ мутобиқ менамояд, барои ташкили давлати ҳуқуқбунёд шароит фароҳам меорад.

Яке аз роҳҳои ворид намудани меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ татбиқ (имплементатсия) мебошад, ки дар адабиёти ҳуқуқшиносӣ ба таври гуногун тавзеҳ шудааст.

Ба андешаи муаллиф, санадҳои меъёрии ҳуқуқии дохилидавлатӣ маҳз дар марҳилаи қонунэҷодкунӣ (меъёрэҷодкунӣ) бо меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ мутобиқ карда мешаванд. Азбаски татбиқ ин мутобиқ сохтани санадҳои меъёрии ҳуқуқии дохилидавлатӣ ба меъёрҳои ҳуқуқии

байналмилалӣ мебошад, пас мебояд, ки он дар марҳилаи қонунэҷодкунӣ (меъёрэҷодкунӣ) анҷом дода шавад.

Зербоби дувуми боби севум **«Назорат бар татбиқи меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар соҳаи меҳнат»** ном дорад. Алҳол иҷрои мунсифонаи шартномаҳои байналмилалӣ яке аз принсипҳои умумиэътирофшудаи ҳуқуқи байналмилалӣ ба ҳисоб меравад. Давлатҳо уҳдадор мешаванд, ки чунин меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалиро эҳтиром кунанд ва мунсифона иҷро намоянд: меъёрҳои jus cogens; шартномаҳое, ки ин меъёрҳоро таҷассум мекунанд; меъёрҳои ҳуқуқи анъанавӣ; принсипҳои умумии ҳуқуқӣ; санадҳои меъёрии барои иҷро ҳатмии созмонҳои байналмилалӣ; санадҳои мушаххаси якҷониба, ки уҳдадориҳои байналмилалиро ба вуҷуд меоранд.

Принсипи иҷрои мунсифонаи шартномаҳои байналмилалӣ имконият ва ҳатто зарурати аз ҷониби давлатҳо ба амал баровардани назорати иҷро намудани шартномаҳои эътирофкардаи байналмилалӣ дар соҳаи меҳнатро истисно намекунад. Гузашта аз ин, назорати байналмилалӣ яке аз василаҳои таъмини татбиқи принсипи иҷрои мунсифонаи шартномаҳои байналмилалӣ дар марҳилаи фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ ва ҳуқуқтатбиқкунии дохилидавлатӣ мебошад.

Назорати байналмилалии аз ҷониби давлатҳо иҷро намудани меъёрҳои меҳнатӣ дар шартномаҳои байналмилалии эътирофнамудаи онҳо инъикосёфта, аз тарафи СММ ва СБМ дар симои сохторҳои марбути онҳо ба амал бароварда мешавад.

Дигар масъалаи муҳиме, ки муддати тӯлонӣ мавриди муҳокимаи донишмандон ва баъзе аз роҳбарони СБМ қарор дорад, масъалаи муқаррар намудани масъулияти ҳуқуқӣ барои вайронкунии уҳдадориҳои ба зиммагирифтаи давлатҳо аз рӯйи оиннома, конвенсияҳо ва тавсияномаҳои СБМ мебошад.

Шикояти (хабарҳои) инфиродӣ маъхази муҳимми иттилоот дар бораи мавҷудияти халоҳо ва нуқсонҳо дар соҳаи ҳифзи ҳуқуқҳо, аз ҷумла ҳуқуқҳои меҳнатии шахс дар ин ё он давлати аъзо мебошанд. Таҳлил ва таҳқиқи шикоятҳои инфиродӣ имкон медиҳад, ки самаранокии фаъолияти созмонҳое, ки вазифа ё масъулияти ҳифз ва пешбурди ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангиро ба зимма доранд, аз ҷумла мақомот ва ташкилотҳое, ки ба амал баровардани ҳифзи

манфиатҳои қонунӣ ва ҳуқуқи инсон дар соҳаи меҳнат касб намудаанд, арзёбӣ шавад.

Ҳамин тариқ, ба назари муаллиф, ба СБМ вогузор кардани салоҳияти баррасии шикоятҳои инфиродӣ (хабарҳои инфиродӣ) дар бораи аз ҷониби давлати аъзо вайрон кардани ҳуқуқҳои меҳнатии дар санадҳои СБМ пешбинишуда комилан одилона аст. Гузашта аз ин, давлатҳои аъзо бояд вазифадор бошанд, ки қарорҳои аз рӯйи баррасии шикоятҳои инфиродӣ қабулшударо иҷро намоянд.

Ба фикри мо, барои мустаҳкам намудани ҳуқуқ ба овардани шикояти инфиродӣ, ба қабули конвенсияи алоҳидаи СБМ ҳеҷ зарурат нест. Протоколи факултативӣ ба Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, ки дар он масъалаҳои марбут ба хабарҳо (шикоятҳо)-и инфиродӣ, тартиби қабул ва баррасии онҳо ба қадри зарурӣ танзим шудаанд, кифоят мекунад.

Муаллиф дар як вақт бо ҷорӣ намудани чунин расмиёт дар доираи СБМ, ҳаллу фасли ба қарорҳои аз рӯйи баррасии чунин шикоятҳо қабулнамудаи сохторҳои назоратии СБМ додани хусусияти ҳатмӣ барои давлатҳоеро, ки шахсони пешниҳоднамудаи шикоятҳои инфиродӣ зери ҳимояи ҳуқуқии онҳо қарор доранд ва муқаррар намудани таҳримҳои ҳуқуқӣ барои аз тарафи давлатҳо иҷро накардани чунин қарорҳоро зарур медонад.

ХУЛОСА ВА НАТИҶАҲОИ АСОСИИ ИЛМИИ ДИССЕРТАТСИЯ

1. Ба феҳристи расмии сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнат ворид намудани одатҳои ҳуқуқӣ, ба назари мо, шарт нест, зеро сарчашмаҳои расмии ҳуқуқи меҳнат, ки барои танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд заруранд, хеле зиёданд [8-А].

2. Мо мавқеи муаллифонеро, ки таълимоти ҳуқуқиро (доктринаро) на ҳамчун сарчашмаи ҳуқуқ, балки ҳамчун василаи шарҳи моҳият ва мазмуни меъёрҳои ҳуқуқии амалкунанда медонанд, дастгирӣ менамоем ва онро ба сарчашмаҳои ҳуқуқ, аз ҷумла ҳуқуқи меҳнат мансуб намедонем.

3. Эътироф кардан ё накардани санадҳои мақомоти судӣ ҳамчун сарчашмаи ҳуқуқи меҳнат ба шакли ин санадҳо вобастагӣ дорад. Санадҳои мақомоти судии дар шакли қарорҳои аз рӯйи парвандаҳои мушаххас қабулшуда, сарчашмаи ҳуқуқ ҳисобида намешаванд, дар ҳоле ки қарорҳои мақомоти олии судӣ, ки дорои дастурҳои роҳбарикунандаи барои ҳама мақомотҳои судӣ ва судяҳо ҳатмӣ мебошанд, ба сифати сарчашмаҳои ҳуқуқ баромад мекунанд.

4. Мо нуқтаи назари муаллифонеро дастгирӣ мекунем, ки шартномаи коллективиро ҳамчун санади шартномавии коллективӣ меҳисобанд ва аломатҳои ҳам шартнома ва ҳам санади меъёрии ҳуқуқиро бо бартарияти аломатҳои санади меъёрии ҳуқуқии маҳаллӣ, дар худ ба ҳам мепайвандад [1-А].

5. Агар дар адабиёти ҳуқуқшиносӣ масъалаи эътироф намудани шартномаи меҳнатӣ ба сифати сарчашмаи ҳуқуқи меҳнат то имрӯз мавриди баҳс ва муҳокимаи муҳаққиқон қарор дошта бошад, пас, дар сатҳи қонунгузорӣ ин масъала ба таври мусбат ҳалли худро ёфтааст. Мавҷудияти моддаҳои зиёд дар Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон фикри моро таъйид мекунад, ки танзими инфиродӣ-шартномавии муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои ба он алоқаманд инъикоси худро дар онҳо ёфтааст [7-М].

6. Ҳангоми татбиқи танзими инфиродӣ-шартномавии муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои ба он алоқаманд бояд як шарти ҳатмӣ риоя шавад – шартномаи меҳнатӣ вазъи кормандонро дар қиёс бо қонунгузории меҳнат ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бояд беҳтар кунад, на бадтар.

7. Ҳар яке аз тарзҳои танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои ба онҳо вобаста, масалан, танзими мутамарказ ва шартномавии муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои бо онҳо алоқаманд вазифа ва ҳадафҳои худро дорад. Танзими мутамарказ бо мақсади муқаррар намудани сатҳи ҳадди ақалли ҳуқуқ ва кафолатҳои меҳнатӣ барои кормандон роҳандозӣ шуда, вазифа ва ҳадафи танзими шартномавӣ бошад, аз муқаррар намудани ҳуқуқ ва кафолатҳои иловагии меҳнатӣ барои кормандон иборат аст .

8. Шартномаҳои меҳнатӣ ба мисли шартномаҳои коллективӣ ва созишномаҳо наметавонанд дорои шартҳое бошанд, ки сатҳи ҳуқуқ ва кафолатҳои кормандонро дар

муқоиса бо ҳуқуқ ва кафолатҳои меҳнатии ба таври мутамарказ муқарраршуда маҳдуд кунанд. Шартномаи меҳнатие, ки дорои чунин шартҳо мебошад, беэътибор дониста мешавад ва татбиқ намегардад (банди 2 моддаи 11 Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон).

9. Санадҳои ҳуқуқии байналмилалии (шартномаҳои байналмилалии) эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун сарчашмаҳои ҳуқуқи миллии ҷумҳурӣ, чи ба маънои шакли ифода, мустаҳкам намудани меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалии танзимкунандаи муносибатҳои на танҳо байналмилалӣ, балки муносибатҳои дохилидавлатӣ, аз ҷумла муносибатҳои меҳнатӣ ва чи ба маънои асос баҳри такмили санадҳои меъёрии ҳуқуқии (миллии) Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб меёбанд [4-М].

10. Бо тасдиқ кардан, эътироф намудан, имзо кардан, ҳамроҳ шудан, танҳо изҳори ризоят намудани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳатмӣ будани иҷрои шартномаҳои байналмилалӣ алоқаманд карда мешавад, аммо на масъалаи додани афзалият ба шартномаҳои байналмилалӣ бар қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ [3–А].

11. Афзалияти Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бар шартномаҳои байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон, аз ҷумла шартномаҳои байналмилалӣ дар соҳаи меҳнат, баҳснопазир буда, шартномаҳои мазкур бояд бо Конститутсияи ҷумҳурӣ пурра мувофиқат кунанд. Ҳамин тавр, афзалияти ҳуқуқи байналмилалӣ бар ҳуқуқи миллӣ, афзалияти шартномаҳои байналмилалӣ, аз ҷумла шартномаҳои соҳаи меҳнат бар қонунгузории миллӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба меҳнат мутлақ ва қатъӣ нест [4-М].

12. Мо таснифоти санадҳои ҳуқуқии байналмилалии соҳаи меҳнатро вобаста ба ҳудуди амали онҳо афзалтар медонем, яъне вобаста ба паҳншавии марзии онҳо, ки ба ҳеҷ ваҷҳ имконияти таснифоти баъдии санадҳои мазкурро аз рӯйи маҳакҳои дигар, масалан, аз рӯйи қувваи ҳуқуқӣ, аз рӯйи усули эътироф намудани онҳо аз ҷониби давлатҳо ва ғайра, истисно намекунад [3–А].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

13. Ба Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон моддаи зерин таҳти унвони «Сарчашмаҳои танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои ба он алоқаманд»-ро ворид намудан лозим аст, ки фарогири мазмуни зайл бошад:

- Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- санадҳои меъёрии ҳуқуқии Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазоратҳо ва идораҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳраку деҳот;
- созишномаҳои генералӣ, соҳавӣ (тарофавӣ), минтақавӣ (вилоятӣ, ноҳиявӣ, шаҳрӣ);
- шартномаҳои коллективӣ ва дигар санадҳои меъёрии маҳаллӣ;
- шартномаҳои меҳнатӣ.

14. Танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои ба онҳо алоқаманд дар се сатҳ, яъне дар сатҳи мутамарказ, маҳаллӣ ва шартномавӣ анҷом дода мешавад. Бинобар ин, моддаи 12 Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Таносуби танзими қонунгузорӣ ва шартномавии муносибатҳои меҳнатӣ»-ро ба «Танзими мутамарказ, маҳаллӣ-ҳуқуқӣ ва шартномавии муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманд» табдил додан мувофиқи мақсад мебошад [7-М].

15. Дар қиёс бо Кодекси қаблии меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси кунунӣ моддаи алоҳидаро оид ба шартномаҳои байналмилалӣ дар бар намегирад, ки ин яке аз халоҳои ҷиддиест, ки бояд бо ворид сохтани моддаи алоҳида ба он пур карда шавад. Яъне моддаи алоҳида бо номи «Шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон» бо нишон додани шарту шароити барои имконияти дар навбати аввал татбиқ намудани онҳо ворид карда шавад.

16. Бояд дар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ», якмаъно ва бедухӯрагӣ марҳилаи мушаххаси аз ҷониби Суди конститутсионии Тоҷикистон мутобиқат доштани шартномаҳои байналмилалӣ бо Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шавад.

17. Бо мақсади эҷоди кафолати байналмилалии ҳифзи ҳуқуқҳо, аз ҷумла ҳуқуқҳои меҳнатии шахсони зери ҳимояи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон қарордошта зарур аст, ки он ба Протоколи факултативии Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ҳамроҳ шавад [8-М].

18. Пешниҳод дар бораи хусусияти умумиҳатмӣ додан ба қарорҳое, ки мақомоти дахлдори СБМ дар доираи баррасии гузоришҳои давлатҳои аъзо оид ба риояи меъёрҳо ва принсипҳои умумиэътирофшуда дар соҳаи меҳнат, инчунин меъёрҳои конвенсияҳои эътирофнамудаи онҳо қабул мекунанд, ба назари мо хеле мувофиқ ва муфид менамояд, зеро давлатҳое, ки ихтиёран уҳдадориҳоро тибқи Оиннома, конвенсияҳо ва тавсияҳои СБМ ба зимма гирифтаанд, ҳамзамон уҳдадор мешаванд, ки онҳоро мунсифона риоя кунанд.

Дар зимн, агар дар рафти назорат аз ҷониби давлатҳои аъзо риоя нашудани меъёрҳо ва принсипҳои умумиэътирофшуда дар соҳаи меҳнат, инчунин меъёрҳои конвенсияҳои эътирофкардаи онҳо ошкор шавад, набояд бо татбиқи таҳримҳои ахлоқӣ маҳдуд шавад, балки бояд муҷозоти муайяни ҳуқуқиро нисбати давлатҳои аъзо, ки уҳдадориҳои тибқи Оиннома, конвенсияҳо ва тавсияҳои СБМ ба зимма гирифтаашонро вайрон кардаанд, таҳримҳои муайяни ҳуқуқӣ татбиқ намуд.

19. Ба СБМ вогузор намудани салоҳияти баррасии шикоятҳои инфиродӣ (хабарҳои инфиродӣ) дар бораи вайрон кардани ҳуқуқҳои меҳнатӣ аз ҷониби давлати аъзо, ки дар санадҳои СБМ пешбинӣ шудааст, комилан одилона аст. Гузашта аз ин, давлатҳои аъзо бояд вазифадор карда шаванд, ки қарорҳои аз рӯйи шикоятҳои инфиродӣ қабулшударо ҳатман иҷро намоянд [6-М].

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

1. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон чоп шудаанд:

[1–М]. Назаров, Д.К. Источники трудового права Республики Таджикистан / Д.К. Назаров // Вестник педагогического университета. Серия гуманитарные науки. – 2013. – №4 (53). – С. 237-242 – 0,6 п.л.

[2–М]. Назаров, Д.К. Вопросы эффективности механизма контроля МОТ в Республике Таджикистан / Д.К. Назаров // Вестник педагогического университета. – 2014. – №1 (56-2). С. 117-121 – 0,6 п.л.

[3–М]. Назаров, Д.К. Имплементация норм конвенций и рекомендаций МОТ в национальное законодательство / Д.К. Назаров // Вестник педагогического университета. – 2015. – №3 (64). С. 285-287 – 0,5 п.л.

[4–М]. Назаров, Д.К. Международные правовые акты в системе источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений / Д.К. Назаров // Вестник Таджикского национального университета. – 2016. – № 2/9 (218). С. 289-294 – 0,7 п.л.

[5–М]. Назаров, Д.К. Международные правовые акты ООН в сфере труда / Д.К. Назаров // Вестник Таджикского национального университета. – 2017. – № 2/1. С. 244-247 – 0,7 п. л.

[6–М]. Назаров, ДК. Акты МОТ: правовая природа и классификация / Д.К. Назаров // Академический юридический журнал. –2018. – №4 (28). С. 77-82 – 0,7 п.л.

2. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои дигар чоп шудаанд:

[7–М]. Назаров, Д.К. Коллективно и индивидуально-договорное регулирование трудовых и тесно связанных с ними отношений / Д.К. Назаров // Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: масоили таърихи пайдоиш ва нақши он дар рушди падидаҳои давлату ҳуқуқ (маводи конфронси илмии ҷумҳуриявӣ бахшида ба 25-умин солгарди қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон). – Душанбе, 2019. – С. 131-157. – 1,6 ҷ.ч.

[8–М]. Назаров, Д.Қ. Низоми назорати риоя ва татбиқи санадҳои байналхалқӣ оид ба меҳнат дар сатҳи СММ ва СБМ дар давраи истиқлолият / Д.Қ. Назаров // Истиқлолияти давлатӣ ва рушди давлатдории миллӣ (маводи конфронси ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатӣ ва 26-солагии Рӯзи қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон). – Душанбе, 03 ноябри соли 2020. – 1,4 ҷ.ч.

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК ТАДЖИКИСТАНА
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ, ПОЛИТОЛОГИИ И ПРАВА
ИМЕНИ А. БАХОВАДДИНОВА**

ББК 67.91 (2Т)
УДК 341.3 (575.3)
Н – 19

На правах рукописи

НАЗАРОВ ДАВЛАТХОН КУРБОНМУРОДОВИЧ

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРАВОВЫЕ АКТЫ В СИСТЕМЕ ИСТОЧНИКОВ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание учёной степени кандидата
юридических наук по специальности 12.00.05 – Трудовое право;
право социального обеспечения и 12.00.10 – Международное право;
Европейское право (юридические науки)

ДУШАНБЕ - 2021

Диссертация выполнена в отделе частного права и международного права Института философии, политологии и права имени А. Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана.

Научный руководитель:	**Икрами Заррух Алимович** – кандидат юридических наук, руководитель Товарищество с ограниченной ответственностью «ТАМИНОТ24» (Республика Казахстан)
Научный консультант:	**Раджабов Саитумбар Адинаевич** – доктор юридических наук, заведующий отделом международного права Института философии, политологии и права имени А. Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана
Официальные оппоненты:	**Маликова Азиза Хорисовна** – доктор юридических наук, профессор кафедры теории права и философии Самарского государственного экономического университета (Российская Федерация)
	Мансуров Умед Абдуфаттохович – кандидат юридических наук, доцент, проректор по международным связям Российско-Таджикского (Славянского) университета
Ведущая организация:	**Таджикский государственный университет права, бизнеса и политики (г. Худжанд)**

Защита диссертации состоится «27» августа 2021 г. в 14:00 часов на заседании Диссертационного совета 6D.КОА–002 при Таджикском национальном университете (734025, г. Душанбе, ул. Буни Хисорак, зал Диссертационного совета юридического факультета).

С диссертацией можно ознакомиться в центральной библиотеке Таджикского национального университета и на сайте **www.tnu.tj**.

Автореферат разослан «_____» _________________ 2021 года.

Ученый секретарь
Диссертационного совета,
доктор юридических наук, профессор **Азиззода У.А.**

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. В правовом регулировании трудовых и других связанных с ними отношений в Республике Таджикистан, наряду с внутригосударственными (централизованными, локальными) нормативными правовыми актами и договорами, большое значение имеют и признанные страной международные правовые акты, содержащие правовые нормы о труде.

На современном этапе, влияние международных правовых актов, содержащих нормы трудового права на национальную правовую систему усилилось, и это, в первую очередь обусловлено процессами глобализации и интеграции, происходящими в социально-экономической сфере всех государств и регионов мира, в частности в сфере труда.

В настоящее время международные нормы о труде практически затрагивают все стороны трудовых отношений в Республике Таджикистан. Трудовые и связанные с ними отношения регулируются не только национальными нормативными правовыми актами и другими внутригосударственными правовыми инструментариями, но и с помощью различных международных правовых актов (актов ООН, МОТ, межрегиональных, региональных, двусторонних и многосторонних актов).

«Вклад Международной Организации Труда в вопросе урегулирования трудовых отношений и расширения социального партнёрства между государствами, профессиональными союзами и работодателями и принятыми ею документами в форме конвенций и рекомендаций способствуют справедливому регулированию трудовых отношений», - подчёркнуто Основателем мира и национального единства – Лидером нации, Президентом Республики Таджикистан уважаемым Эмомали Рахмон в речи на встрече с руководителями и активистами Федерации независимых профессиональных союзов Республики Таджикистан 24 октября 2019 года[1].

---

[1] Эмомали Рахмон - Основатель мира и национального единства - Лидера нации, Президент Республики Таджикистан. Речь на встрече с руководителями и активистами

До настоящего времени Республикой Таджикистан признаны 51 конвенции и 22 рекомендации Международной Организации Труда (МОТ).

Все международные правовые акты, содержащие нормы трудового права, имеют свои особенности, отличаются они порядком разработки и принятия, вступлением в силу и действием на территории различных государств.

Исходя из этого, согласно теории права и практики, необходимо определить правовую природу данных актов, исследовать порядок их разработки и принятия, выявить основы их взаимодействия с внутригосударственными законодательными и иными нормативными правовыми актами Республики Таджикистан в сфере труда.

На современном этапе вопросы развития национального законодательства о труде, в силу его взаимодействия с международными трудовыми принципами и нормами, становятся особенно актуальными. Соответственно, роль правовой науки в исследовании процесса взаимодействия международных и национальных норм о труде неуклонно возрастает.

При этом особую значимость приобретает такой вопрос, как степень взаимодействия международных правовых актов, содержащих нормы трудового права с национальными актами Республики Таджикистан о труде.

В сфере трудовых отношений в нашей стране поэтапно были приняты документы, соответствующие международным нормам и направленные непосредственно на повышение уровня социальных и трудовых прав и гарантий, обеспечение безопасных и благоприятных условий труда, и это начинание будет продолжено и в дальнейшем.

В Концепции правовой политики Республики Таджикистан на 2018-2028 годы, утверждённой Указом Президента Республики Таджикистан от 6 февраля 2018 года, указано, что для усиления международной правовой политики страны на нынешнем этапе, определения реального положения

Федерации независимых профессиональных союзов Республики Таджикистан г. Душанбе 24.10.2019. Официальный сайт Президент Республики Таджикистан. URL: <http://www.president.tj/ru/node/21697>. (Дата обращения 30.10.2019).

национального законодательства соответственно процессу развития международных правовых, публичных и частных отношений, необходимо провести точный системный анализ и устранить противоречия между национальным законодательством и международными актами, признанными Таджикистаном[2].

Научное исследование вопросов, касающихся межгосударственных и международных источников регулирования трудовых отношений поможет в определении перспектив совершенствования трудового законодательства Таджикистана и приведения его в соответствии с международными актами в сфере труда.

С учетом вышеизложенного, можно утверждать, что актуальность выбранной темы для диссертационного исследования не вызывает сомнений.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Связь исследования с научными программами (проектами), темами. Настоящее диссертационное исследование осуществлено в рамках перспективной программы научно-исследовательской деятельности отдела частного права Института философии, политологии и права им. А. Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана по теме: «Совершенствование частноправовых основ законодательства Республики Таджикистан на период 2015 - 2019 гг.» и отдела международного права данного научного учреждения на тему «Международно-правовые основы обеспечения мира, безопасности и борьбы с преступностью: соответствие международного права и национального законодательства на 2013-2017 гг.». Соответствующие пункты перспективных планов научно-исследовательских работ указанных отделов

[2] Концепция правовой политики Республики Таджикистан на 2018-2028 годы, утверждённая Указом Президента Республики Таджикистан от 6 февраля 2018, № 1005. Официальный сайт Национального законодательного центра при Президенте Республики Таджикистан [Электронный ресурс]. - Источник доступа: URL: http://www.president.tj (дата обращения: 18. 03.2020.).

полно и всесторонне охватывают тему диссертационного исследования.

Диссертация обсуждена и рекомендована к защите на совместном заседании кафедры предпринимательского и коммерческого права и кафедры международного права юридического факультета Таджикского национального университета.

Степень научной разработанности темы. Месту и роли международных правовых актов в качестве источников правового регулирования труда посвящены труды таких ученых России и других стран СНГ, как: А.Э. Аметистова[3], В.А. Батырь[4], Д.К. Бекяшева[5], В.Н. Вайнштейна и Е.В. Тютиной[6], О.А. Вострецовой[7], С.А. Иванова[8], И.Я. Киселева[9], М.В Лушниковаой и А.М. Лушникова[10], Н.Л. Лютова[11], П.Е. Морозова, Г.С. Скачковой[12], В. Стаценко[13], Д.В. Черняевой[14], И.В. Шестеряковой[15].

---

[3] Аметистов А.Э. Международное право и труд: факторы имплементации международных норм о труде // Международные отношения. – М., 1982. – 272 с..

[4] Батырь В.А. Актуальные проблемы имплементации норм МТП в законодательстве РФ // Московский журнал международного права (специальный выпуск). 1999. – С. 195-200.

[5] Бекяшев Д.К. Международное трудовое право. – М., 2008. – 280 с.

[6] Вайнштейн В.Н., Тютина Е.В. Применение норм международного права в сфере нового Трудового кодекса Российский Федерации // Марийский юридический вестник. – 2002. Вып. 2. – С. 149-160.

[7] Вострецова О.А. Конвенции и рекомендации Международной организации труда как источники трудового права: дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2006. – 184 с.

[8] Иванов С.А. МОТ: контроль за применением международных норм о труде и его проблемы // Государство и право. – 1997. - № 7. – С.17-24.

[9] Киселев И.Я. Сравнительное и международное трудовое право. Учебник для вузов. – М., 1999. – 450 с.

[10] Лушникова М.В., Лушников А.М. Международное трудовое право и право социального обеспечение. Учебное пособие. – Ярославль, 2010. – С.248.

[11] Лютов Н.Л., Морозов П.Е. Международное трудовое право / Под ред. К.Н. Гусова. – М.: Проспект, 2011. – 216 с.

[12] Скачкова Г.С. Международные трудовые стандарты и российское законодательство о труде: некоторые вопросы соответствия // Право и экономика: междисциплинарные подходы в науке и образовании. IV Московский юридический форум. XII Международная научно-практическая конференция (Кутафинские чтения): материалы конференции: в 4 ч. Ч. 4. – М.: РГ-Пресс, 2017. – С. 3-7.

[13] Стаценко В. Конвенции Международной организации труда: механизмы имплементации и контроль за применением // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2002. - №2. – С.18-22.

[14] Черняева Д.В. Международные стандарты труда (международное публичное трудовое право). – М., 2010. – 187 с.

[15] Шестерякова И.В. Международные трудовые нормы и трудовое право России: их соотношение и коллизии: дис. ... д-ра. юрид. наук. – М., 2011. – 384 с.

Анализ места и роли международных правовых актов в системе источников национального права Таджикистана и правового регулирования соответствующих отраслевых отношений проведен в работах таджикских ученых-правоведов: Г.М. Бобокалонова[16], Р.Б. Бозорова[17], Ф.Ф. Идизода (Ф.Ф. Идиев)[18], З.А. Икрами[19], А. Имомова[20], З.Х. Искандарова[21], Х.Р. Кодиркулова[22], И.И. Камолзода (И.И. Камолов)[23], М.А. Махмудзода (М.А. Махмудов)[24], Н.Р. Махмадуллозода (Н.Р. Махмадуллоев)[25], Ш.М. Менглиева[26], С.А. Раджабова[27],

---

[16] Бобокалонов Ғ.М. Инкишофи қонунгузорӣ оид ба шартномаҳои коллективӣ // Қонунгузорӣ. – Душанбе, 2019. - №1 (33). – С.12-18.

[17] Бозоров Р.Б. Лоиҳаи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон: масоил ва такмили он // Ҳаёт ва қонун. – Душанбе, 2016. - №1. – С.124-132.

[18] Идиев Ф.Ф. Международно-правовые основы участия международных организаций в урегулировании конфликта в Таджикистане: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2011. – 193 с.

[19] Икрами З.А. Правовые аспекты трудовой миграции в Российской Федерации и в Республике Таджикистан (сравнительная характеристика): дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2006. – 160 с.

[20] Имомов А. Ҳуқуқи конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Оли Сомон, 1997. – 390 с.

[21] Искандаров З.Х. Применение международно-правовых актов в уголовном процессе Республики Таджикистан. – Душанбе, 2009. – 263 с.

[22] Кодиркулов Х.Р. Проблемы правового регулирования трудовых отношений с иностранным элементом. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 151 с.; Роль международных договоров в регулировании трудовых отношений // Материалы научно-практической республиканской конференции на тему «Роль ТГНУ в подготовке юристов и развития правовой науки» посвященное 60-летию Таджикского госу-дарственного национального университета. – Душанбе: «Эљод», 2008. – С. 106-125.

[23] Камолов И.И. Источники права Республики Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2009. – 195 с.

[24] Махмудов М.А. Конституционный нормоконтроль – гарантия гармонизации национальных законодательств // Евразийская интеграция: экономика, право, политика, 2012. – № 11. – С. 84-88.

[25] Махмадуллоев Н.Р. Правовое регулирование трудовых отношений трудящихся - мигрантов в Республике Таджикистан-члене евразийского экономического союза: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2013. – 186 с.

[26] Менглиев Ш. Международное частное право. – Душанбе: Типография ТНУ, 2013. – 562 с.

[27] Раджабов С.А. Имплементация норм международного гуманитарного права в Республике Таджикистан: проблемы теории и практики. Душанбе: «Дониш», 2006. - С. 81-85; Реализация международно-правовых норм о труде в Республике Таджикистан в условиях глобализация // Развитие юридической науки в современных условиях: теория и практика. VI Международная научно-практическая конференция (Душанбе, 31 октября 2018 г.). Ежегодный сборник докладов. – Душанбе, 2018. – С.208-212.

М.З. Рахимзода (М.З. Рахимов)[28], Б.А. Сафарзода (Б.А. Сафаров)[29], Ф.С. Сулаймонова[30], Н. Шонасридинова[31] и др.

Но до сих пор в научном юридическом поле Таджикистана не осуществлены отдельные исследования, посвященные месту и роли международных актов в системе источников трудового права в правовом регулировании трудовых и связанных с ними отношений. Представленная диссертационная работа - первый опыт в этом направлении. Мы попытались рассмотреть все проблемы, имеющиеся в сфере регулирования труда в Республике Таджикистан с позиции внутригосударственного и международного права.

Научно - теоретическая обоснованность исследования. В процессе подготовки диссертационного исследования нами были использованы научные труды отечественных и зарубежных ученых в области общей теории права, международного частного права, трудового права Таджикистана, международного трудового права - Г.М. Бобокалонова, З.А. Икрами, А. Имомова, З.Х. Искандарова, Х.Р. Кодиркулова, И.И. Камолзода (И.И. Камолов), Н.Р. Махмадуллозода (Н.Р. Махмадуллоев), Ш.М. Менглиева, С.А. Раджабова, М.З. Рахимзода (М.З. Рахимов), Б.А. Сафарзода (Б.А. Сафаров), Ф.С. Сулаймонова, Р.Ш. Сотиволдиева, Н. Шонасридинова, а также ученых других стран СНГ- А.Э. Аметистова, Д.К. Бекяшева, Л.Ю. Бугрова, О.А. Вострецовой, К.Н. Гусова, С.А. Иванова, И.Я. Киселева, А.М. Куренного, М.В Лушниковой, Н.Л. Лютова, С.П. Маврина, С.Ю. Марочкина, М.Н. Марченко, А.Ф. Нуртдиновой, Ю.П. Орловского, Г.С.

---

[28] Рахимов М.З. Вопросы устранения противоречий законодательства в решениях Конституционного суда Республики Таджикистан // Вестник Конституционного суда Республики Таджикистан. - 2010. - №2. - С.79-80.

[29] Сафаров Б.А. История воплощения консепций и международных стандартов в области прав человека в правовую систему Республики Таджикистан: дис. ... д-ра. юрид. наук. – Душанбе, 2015. – 370 с.

[30] Сулаймонов Ф.С. Мавқеи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон: масоили ҳуқуқи гражданӣ ва ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ. – Душанбе, 2014. – 325 с.

[31] Шонасридинов Н., Бозоров Р.Б. Ҳуқуқи меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Китоби дарсӣ (қисми умумӣ). – Душанбе: «Сино», 2006. – 264 с.; Шонасридинов Н. Бобокалонов Ғ.М. Тафсири Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон / Муҳаррири масъул н.и.ҳ., дотсент Н. Шонасридинов. – Душанбе: нашриёти ҶДММ «Кондор» 2020. – 832 с.

Скачковой, О.В. Смирнова, К.Л. Томашевского, Г.И. Тункина, Е.Б. Хохлова, Д.В. Черняевой, И.В. Шестеряковой и др.

Кроме того, в исследовании использованы работы ученых стран дальнего зарубежья, таких как: Н. Валтикос, Л., Ш. Ссел, А. Томас и др.

Цель и задачи исследования. Основной целью настоящего диссертационного исследования является комплексный анализ места и роли международных правовых актов, содержащих нормы о труде в системе источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений в Таджикистане, а также выработка предложений и рекомендаций по обеспечению соответствия нормативных правовых актов Таджикистана о труде нормам международных правовых актов ООН, содержащих нормы о труде и актов МОТ о труде.

Для достижения этой цели нами были поставлены следующие задачи:

- исследование понятия и видов источников национального трудового права Республики Таджикистан;
- характеристика иерархии внутригосударственных источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений и определение ее соотношения с иерархией нормативных правовых актов Республики Таджикистан;
- анализ понятия международных правовых актов о труде и их классификация;
- рассмотрение порядка разработки и принятия международных актов, содержащих трудоправовые нормы;
- анализ актов ООН, содержащих международные нормы о труде;
- исследование правовой природы конвенций и рекомендаций МОТ и раскрытие их роли в регулировании трудовых и связанных с ними отношений;
- определение способов и стадий реализации норм международных актов на национальном уровне;
- выработка обоснованных предложений и рекомендаций по дальнейшей доработки внутригосударственного законодательства о труде с целью обеспечения полного его соответствия международным правовым актам в сфере труда.

Методологическую основу диссертации составили общенаучный диалектический метод познания, а также аналитический, исторический, сравнительно - правовой, формально - юридический и другие частно научные методы.

Объектом диссертационного исследования является комплексный анализ места и роли международных правовых актов (акты ООН и МОТ), содержащих нормы о труде в системе источников правового регулирования труда в Республике Таджикистан.

Предметом диссертационного исследования являются: понятие, содержание, классификация внутригосударственных и международных правовых источников правового регулирования трудовых и тесно связанных с ними отношений, виды и правовая природа, формы реализации норм и положений международных правовых актов в сфере труда в национальных нормативных правовых актах о труде, формы контроля реализации международных правовых норм о труде на национальном уровне.

Нормативную основу исследования составили Конституция Республики Таджикистан, иные национальные нормативные правовые акты о труде, акты ООН, содержащие международные нормы о труде и акты МОТ в сфере труда.

Научная новизна исследования заключается в том, что оно является первой диссертационной работой, посвященной анализу роли, места и значимости международных правовых актов Организации Объединённых Наций и Международной Организации Труда в системе источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений в Республике Таджикистан.

Основные положения, выносимые на защиту:

1. Система национальных (внутригосударственных) нормативных правовых актов Республики Таджикистан, предусмотренная статьёй 9 Закона Республики Таджикистан «О нормативных правовых актах» и ни во всем совпадает с системой источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений.

Система источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений в Таджикистане включает не

только нормативные правовые акты, указанные в статье 9 указанного закона, но и другие акты, в частности нормативные правовые акты сферы социального партнёрства (генеральные, отраслевые (тарифные), региональные (областные, городские, районные) соглашения, коллективные договоры и иные локальные нормативные акты, а также трудовой договор. Таким образом, система источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений по своему составу шире, чем система нормативных правовых актов Республики Таджикистан.

В учётом этого, необходимо дополнить Трудовой кодекс Республики Таджикистан новой статьей под названием «Источники регулирования трудовых и связанных с ними отношений».

2. Так как известны три уровня регулирования трудовых и связанных с ними отношений, т.е. централизованный, локальный и договорной, то представляется целесообразным статью 12 Трудового кодекса Республики Таджикистан - «Соотношение законодательного и договорного регулирования трудовых отношений» переименовать в «Централизованное, локально-правовое и индивидуально-договорное регулирование трудовых и связанных с ними отношений».

3. Международные правовые акты, признанные Таджикистаном выполняют двоякую функцию: во-первых, служат источником правового регулирования соответствующих отношений, в частности трудовых и связанных с ними отношений в стране; во-вторых, являются основой для совершенствования внутригосударственного законодательства, в том числе трудового законодательства и базой для приведения его в полное соответствие с общепризнанными принципами и нормами международного права в сфере труда.

4. На современном этапе развития трудового права и приведения национального законодательства сферы труда в соответствии с международным правовым актам о труде, правотворческая деятельность МОТ обладает определенными приоритетами перед иных всемирных и региональных международных организаций. Результатом данной деятельности для нашей стране является огромное количество

ратифицированных ею конвенций, составляющих источники трудового права Республики Таджикистан.

5. Приоритет международного права перед национальным, в частности перед трудовым правом Республики Таджикистан, верховенство международных актов, в том числе актов в сфере труда над национальными законодательными и иными нормативными правовыми актами в сфере труда не является абсолютным и безусловным. Не является абсолютным по той причине, что они должны в полной мере соответствать Конституцию Республики Таджикистан, а небезусловность связана с тем, что прямое действие норм международных правовых актов может и должно иметь место в определенных случаях: а) в случае несоответствия законов и иных нормативных правовых актов Республики Таджикистан международным правовым актам, признанным Таджикистаном; б) в случаях, когда в национальных нормативных правовых актах отсутствуют соответствующие нормы, необходимые для регулирования возникших отношений или разрешения сложившихся ситуаций; в) в случаях, когда нормы международного правового акта предусматривают более льготные условия для работников по сравнению не только с национальными и иными нормативными правовыми актами республики, но и по сравнению с другими источниками правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений.

6. Поскольку трудовые права, предусмотренные в Международном пакте об экономических, социальных и культурных правах, Международном пакте о гражданских и политических правах, Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, Международной конвенции о защите прав трудящихся – мигрантов и членов их семей, а также в Конвенции о правах инвалидов относятся к разряду социальных прав, представляется вполне целесообразным рассматривать информацию отдельных лиц (индивидуальные жалобы лиц) о нарушении их прав государством - участником именно Комитетом по экономическим, социальным и культурным правам ООН.

7. В целях создания действенного и эффективного механизма международно - правовой защиты трудовых прав лиц, находящихся под юрисдикцией Республики Таджикистан, предлагается безотлагательное её присоединение к Факультативному протоколу к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах.

8. В 1993 году Республикой Таджикистан были признаны все конвенции и рекомендации МОТ, ратифицированные ранее СССР, в том числе 11 конвенций и рекомендаций МОТ, касающихся морского и речного флота, в том числе рыболовецкого. Поскольку Республика Таджикистан не располагает и по объективным причинам не может располагать морским и речным, в том числе рыболовецким флотом, соответственно перечисленные конвенции не представляют для Таджикистана никакого практического интереса, в связи с чем, они должны быть денонсированы.

9. Решениям, принимаемым контролирующими органами МОТ в связи с несоблюдением государствами - участниками норм, принципов и положений, признанных ими международных актов, следует придать не рекомендательный, а обязательний для исполнения характер. Кроме того, за неисполнение указанных решений нужно установить юридическую ответственность государств-участников в виде определённых правовых санкций, что будет способствовать повышению эффективности контрольного механизма МОТ.

Достоверность полученных результатов исследования обеспечена применением современных методов научного познания, составляющих в совокупности методологическую основу исследования, анализом широкого круга внутригосударственных нормативных правовых актов Республики Таджикистан о труде, а также признанных Таджикистаном соответствующих международных актов ООН и МОТ, использованием научных трудов ученых – правоведов Таджикистана, стран ближнего и дальнего зарубежья, посвященных актам ООН и МОТ, содержащим международные правовые нормы о труде.

Теоретическая и практическая значимость результатов исследования. Выводы, предложения и рекомендации,

содержащиеся в диссертационном исследовании, могут быть использованы в дальнейших исследованиях по проблемам взаимодействия и соотношения международных правовых и национальных правовых актов в сфере труда, а также в процессе совершенствования трудового законодательства Республики Таджикистан, регулирующего трудовые и связанные с ними отношения, и приведения его в полное соответствие с общепризнанными нормами и принципами в сфере труда.

Материалы диссертации могут использоваться также в учебном процессе при чтении лекций, спецкурсов по трудовому праву, международному праву, правам человека и т.д.

Апробация и внедрение результатов исследования. Диссертационная работа была выполнена в отделах частного права и международного права Института философии, политологии и права имени А. Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана и обсуждена на совместном заседании указанных отделов и рекомендована к защите.

Основные положения исследования нашли отражение в опубликованных автором 8 научных статьях, в том числе в 6 публикациях, изданных в рецензионных журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан. Также идеи автора изложены в докладах и выступлениях на ежегодных апрельских конференциях профессорско-преподавательского состава кафедры права Таджикского государственного педагогического университета им. Садриддина Айни, на конференциях и семинарах, проведенных Институтом философии, политологии и права им. А.Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана и других республиканских научно-практических конференциях.

Личный вклад соискателя учёной степени. Диссертационная работа является научным исследованием, выполненным автором самостоятельно. Основные идеи и выводы, имеющие теоретическую и научную значимость, практические рекомендации и предложения по укреплению места и повышению роли международных правовых актов, содержащих нормы о труде в системе источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений в Таджикистане, выносимые на защиту, принадлежат диссертанту лично.

Структура и объем диссертации предопределены предметом, целями и задачами диссертационного исследования. Диссертация состоит из введения, трех глав, семи параграфов, заключения, списка использованной литературы и нормативных правовых актов. Общий объем диссертации составляет 185 с.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во введении обосновывается актуальность темы исследования, показана степень её научной разработанности, определяются цель, задачи, научно- теоретическая, нормативная, методологическая основа, предмет и объект исследования, конкретизируется его научная новизна, излагаются основные положения, выносимые на защиту, отражается достоверность полученных результатов, теоретическая и практическая его значимость, подчеркивается соответствие темы исследования и связь его содержания с фундаментальными процессами юридической науки, приводятся сведения об апробации полученных результатов, а также о структуре исследования.

Первая глава диссертации – **«Общая характеристика системы источников правового регулирования труда в Республике Таджикистан»** состоит из двух параграфов.

В первом параграфе первой главы - **«Понятие источников трудового права Республики Таджикистан и их соотношение с источниками правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений»** проанализированы существующие в юридической литературе подходы к определению понятия «источники права», исследовано соотношение понятий «источники права», «формы права».

В современной научной и учебной литературе часто используются такие понятия, как «источники права» и «формы права», соотношение которых оценивается различными исследователями совершенно по-разному.

В общей теории права прослеживаются три подхода к определению соотношения понятий «источники права» и «формы права». Первый подход сводится к отождествлению этих понятий. Согласно второму подходу, эти понятия

рассматриваются как вполне самостоятельные термины. Суть третьего подхода заключается в том, что формула «или - или» считается не соответствующим реальному положению вещей.

Специалисты в сфере трудового права также высказали свои мнения о соотношении понятий «источники трудового права» и «формы трудового права», которые абсолютно совпадают с мнениями ученых, работающих в области общей теории права.

Так, некоторые из мнения сводится к прямому отказу от понятия «источники трудового права», которое предлагается заменить термином «формы трудового права» или «нормативные акты»; другие заключаются в косвенном отказе от термина «источники трудового права»; согласно третьему мнению, понятие «источники трудового права» практически можно использовать вместо «форм трудового права», последователи четвертой точки зрения предлагают частично разграничивать эти понятия.

Автор полагает, что не следует отказываться, во-первых, ни от понятия «источники права», ни от понятия «форма права»; во-вторых, не нужно также заменять понятие «источники права» на понятие «форма права» или наоборот. По сути эти два понятия не тождественны. Термин «источники права» всегда означает одно и то же - основу, начало возникновения и развития правовых норм, самого права в объективном значении, в то время, когда понятие «форма права» характеризует, во-первых, внешнее выражение правовых норм, а точнее, указывает на акты, содержащие правовые нормы, в том числе нормы о труде, во-вторых, форма права в смысле правовых актов служит в свою очередь основой совершенствования других действующих актов.

Второй параграф первой главы диссертации называется **«Виды источников правового регулирования трудовых и иных связанных с ними отношений»**.

Учёные разделяют источники права на следующие виды: правовые обычаи, нормативный правовой договор (договор с нормативным содержанием), правовая доктрина, судебный прецедент, нормативный правовой акт.

Правовой обычай является древнейшим источником права, представляющим неписанное правило поведения, которое

сформировалось в результате длительного и повторного использования и признано государством в качестве общеобязательного правила.

Следует отметить, что обычай крайне редко применяется при регулировании отношений в сфере труда. В учебной литературе упоминается только один случай использования обычая при регулировании трудовых и иных связанных с ними отношений - дожидаться своего сменщика в течение 15 минут, а затем в случае его неявки, ставить в известность администрацию.

С учётом того, что существует широкий круг формализованных источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений, автор не считает необходимым включения правового обычая в перечень источников трудового права.

Нормативный правовой договор также иногда используется в качестве источника права. Его главным отличием от других договоров является то, что он содержит правовые нормы – правила, имеющие общеобязательный для исполнения неопределённым кругом лиц. Однако нормативный правовой договор, несмотря на его отличие от других договоров, должен отвечать условиям действительности договора.

По мнению автора, нормативный правовой договор может быть рассмотрен в качестве совместного правового акта, как подтверждение согласия субъектов правотворчества, направленного на установление правовых нормативов.

Посредством **правовой доктрины** разъясняется суть и смысля действующих правовых норм, выявляются вакуумы в законодательстве, подготавливаются предложения и рекомендации для его совершенствования. Подготовленные заключения, предложения и рекомендации правовой доктриной, как правило, используется органами, осуществляющими законотворчество, при принятии соответствующих решений.

Автор придерживается позиции тех правоведов, которые считают правовую доктрину не источником права, а средством толкования сущности и смысла действующих правовых актов.

Как известно, в англо-саксонской правовой системе **судебный прецедент** считается источником права, а право Таджикистана относится к романо-германской системе права, по

которой судебный прецедент не признается источником права, в частности источником трудового права.

По мнению автора диссертации, признание или не признание актов судебных органов в качестве источника трудового права обусловлена видом этих актов. Акты судебных органов в виде решений, принимаемых по конкретным делам, не могут быть источниками права, а решения высших судебных инстанций, содержащие руководящие указания, обязательные для всех судебных инстанций и судей, можно отнести к источникам права.

Подводя итоги исследования внутригосударственной системы источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений, автор предлагает некоторые предложения и рекомендации, в частности:

1) Предложение дополнить Трудовой кодекс РТ статьей «Источники правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений», с указанием в ней на трудовой договор как один из их видов.

2) Переименование ст. 12 Трудового кодекса РТ – «Соотношение законодательного и договорного регулирования трудовых отношений» в «Централизованное, локально-правовое и договорное регулирование трудовых и связанных с ними отношений».

Во второй главе **- «Международные источники правового регулирования трудовых и иных связанных с ними отношений и их классификация»,** состоящей из трёх параграфов, подвергнуты анализу точки зрения учёных Таджикистана и России относительно понятия, признаков, роли и классификации международных правовых актов, как источников регулирования трудовых и иных связанных с ними отношений.

В рамках первого параграфа второй главы **- «Понятие международных правовых актов как источников регулирования трудовых и иных связанных с ними отношений»**, исследованы вопросы роли и места международных правовых актов, признанных Таджикистаном в системе источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений.

Говоря о различных формах источников международного трудового права, автор в качестве основного их вида считает международные договора, ратифицированные государствами.

Официальное определение понятия международного договора дано в соответствующих международных правовых актах. Например, согласно Венской конвенции о правах международных договоров от 23 мая 1969 года и Венской конвенции по правам договоров между государствами и международными организациями или международными организациями от 21 марта 1986 года международный договор является международным соглашением, заключаемым между государствами в письменном виде, независимо от того, что такое соглашение имеется в одном, двух или нескольких взаимосвязанных документах, а также несмотря на его конкретное название, регулируется международным правом.

Если в правовой литературе имеется двоякое отношение к таму - является ли тот или иной международный правовой акт источником национального права, то на конституционном уровне в Республике Таджикистан данный вопрос решен положительно.

В юридической литературе изложены мнения о необходимости привязки приоритета международных правовых актов перед национальными законами и другими нормативными правовыми актами с конкретными способами выражения согласия Таджикистана относительно обязательного выполнения данных актов.

Ни в одном международном, а также правовом национальном акте Республики Таджикистан по международным договорам нет никаких норм и положений, прямо или косвенно связывающих приоритет международных правовых актов перед национальным законодательством и другими нормативными правовыми актами с конкретными способами выражения Таджикистаном согласия на обязательность для тех или иных международных правовых актов.

Автор считает, что с использованием таких терминов, как ратификация, признание, подписание, присоединение связано лишь выражение согласия Республики Таджикистана на обязательность для неё международных договоров, но никак

вопрос о придании международным договорам приоритета перед национальными законодательными и иными нормативными правовыми актами.

Автор приоритет международных договоров, в том числе договоров в сфере труда перед национальными законодательными и иными нормативными правовыми актами о труде, не считает абсолютным и безусловным.

Вопрос классификации международных актов в сфере труда и актов, имеющих международные правовые нормы о труде, также является спорным.

Автор отдает предпочтение классификации международных правовых актов в сфере труда, проводимой исходя из сферы их действия, т.е. исходя из пределов их распространения, что никоим образом не исключает возможность классификации указанных актов по другим критериям, например, по юридической силе, способу признания их государствами и т.д.

Во втором параграфе - **«Акты ООН, содержащие международно-правовые нормы о труде»**, проанализирован весь комплекс актов ООН, содержащих международно-правовые нормы о труде.

Одним из важных направлений деятельности ООН, осуществляемой в рамках ее международно-правовой правосубъектности является нормотворческая деятельность в сфере труда. В рамках данной деятельности ООН разрабатываются и принимаются различные международные правовые акты: декларации, конвенции, пакты, хартии и т.п.

Акты, принимаемые ООН в сфере труда, имеют следующие признаки: во-первых, они отражают достигнутый уровень мирового развития в регулировании трудовых отношений; во-вторых, являются примером для урегулирования трудовых отношений в государствах с высоким уровнем развития и передовым производством; в-третьих, способствуют унификацию законодательства государств в сфере труда; в-четвертых, обеспечивают применение права человека на труд, декларированного в международных актах общего характера.

Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 года была утверждена Всеобщая декларация прав человека. Несмотря на то, что данный документ был принят в форме резолюции, он тем

не менее считается серьёзным документом в сфере международной защиты прав и свобод человека.

Другим документом ООН в сфере прав человека, содержащим нормы о труде, является Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации, утвержденная резолюцией Генеральной Ассамблеи 2016 (XX) от 21 декабря 1965 г. (вступила в силу 4 января 1969 года).

В статье 5 данной Конвенции записано, что государства-участники обязуются запретить и ликвидировать расовую дискриминацию во всех её формах и прявлениях, обеспечивать равноправие каждого перед законом, без различия на расы, цвета кожи, национального или этнического происхождения в отношении реализации прав, в частности права на: труд, свободный выбор работы, справедливые и благоприятные условия труда, защиту от безработицы, равную плату за равный труд, справедливое и удовлетворительное вознаграждение, создание профессиональных союзов и вступление в них (подпункт i пункта e).

Труду и трудовым отношениям трудящихся мигрантов и членов их семей посвящено огромное количество норм и положений Международной конвенции о защите прав всех трудящихся мигрантов и членов их семей, принятой резолюцией 45/158 Генеральной Ассамблеи ООН от 18 декабря 1990 года.

Другим важным документом является Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, принятая резолюцией Генеральной Ассамблеей ООН от 18 декабря 1979 года и ратифицированная Республикой Таджикистан в 1994 году. Этот акт считается международным законом о правах женщин. Вдобавок к этому, данный документ является своего рода программой действий для государств-участников, цель которого обеспечение гарантий этих прав.

Резолюцией 61/106 Генеральной Ассамблеи ООН от 13 декабря 2006 года была принята Конвенция о правах инвалидов, статья 27 которой посвящена труду и занятости инвалидов.

Другим не менее важным и значимым правовым актом ООН является «Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах» от 16 декабря 1966 года, в котором все перечисленные во Всеобщей декларации прав

человека трудовые права и гарантии нашли более весомое закрепление. Этот Пакт является одним из первых международных актов ООН, признаный Республикой Таджикистан 9 декабря 1998 года.

Наряду с Международным пактом об экономических, социальных и культурных правах, 19 декабря 1966 года ООН приняла Международный пакт о гражданских и политических правах, который, также был признан Таджикистаном в 1998 году. Этот документ в основном охватывает общие гражданские права, т.е. права социально-политического характера и содержит всего лишь две конкретные нормы о труде: норму о запрещении принудительного труда (часть 3 статьи 8) и норму применении права свободы на объединения, в том числе права на организацию профессиональных союзов (ст. 22).

Большое значение в деле защиты прав, в том числе трудовых прав, имеет ряд норм и положений, предусмотренных в следующих актах ООН: Факультативный протокол к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах, Факультативный протокол к Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, Факультативный протокол к Конвенции о правах инвалидов.

Факультативный протокол к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах является международным актом, определяющим права на индивидуальную жалобу (информацию) на нарушение того или иного экономического, социального и культурного права лица, находящегося под юрисдикцией государства - члена пакта и механизма её рассмотрения.

По мнению автора диссертации, для того чтобы лица, находящихся под юрисдикцией Республики Таджикистан, реально могли пользоваться правом подачи индивидуальной жалобы (информации) в Комитет по экономическим, социальным и культурным правам, Республике Таджикистан необходимо присоединиться к данному Протоколу.

В третьем параграфе второй главы, именуемый **«Акты МОТ: правовая природа и классификация»**, рассмотрены основные конвенции и рекомендации, принятые высшим органом МОТ - Международной конференцией труда (МКТ),

работа которой основана на принципе трипартизма (трёхсторонности).

В качестве специализированной организации ООН, МОТ выполняя функцию нормотворчества, разрабатывает и принимает различные акты - уставы, декларации, конвенции, рекомендации, пакты и др.

Среди актов МОТ особенно следует отметить три декларации: Декларация Филадельфии от 10 мая 1944 года; Декларация по борьбе с апартеидом от 1964 года; Декларация «О принципах и основных правах в сфере труда» от 18 июня 1998 года.

Вопрос о правовой природе конвенций и рекомендаций МОТ находился в центре внимания исследователей с момента создания МОТ, и продолжает находиться актуальным по сей день.

Автор разделяет мнение исследователей, считающих конвенции МОТ международными договорами, обладающими отличительными признаками, обусловленными особым порядком их разработки, принятия, выражения государствами согласия на обязательность исполнения ими обязательств, вытекающих из конвенций МОТ, реализации конвенций и осуществления контроля их исполнения государствами участниками.

В юридической литературе уделено меньше внимания исследованию правовой природы рекомендаций МОТ.

В литературе советского периода, связанной с международным правом, исследование правовой природы рекомендаций МОТ проводилось только по аналогии с правовой природой решений международных организаций. В этот период некоторые ученые считали резолюции и рекомендации международных организаций источниками международного права, а другая группа рассматривала рекомендации МОТ как вспомогательный процесс в формировании норм международного права, а не как их дополнительный источник.

Среди конвенций и рекомендаций МОТ существует определенная взаимосвязь, иногда наблюдается взаимодополняемость, а иногда, когда принятие конвенций невозможно из-за некоторых нюансов, рекомендации играют важную роль и выступают в качестве самостоятельных актов.

Другим, не менее важным и в то же время не менее спорным является вопрос о классификации актов МОТ и

критериях её проведения. Например, с учетом таких критериев, как статус (актуальность), форма, содержание, выработана следующая классификация актов: актуальные акты; акты, назначенные к пересмотру; акты с промежуточным статусом; акты в режиме запроса информации; отложенные конвенции; замененные рекомендации; устаревшие акты; изъятые акты, отмененные конвенции.

Кроме статуса, МОТ классифицирует свои акты по содержанию. С этой точки зрения акты МОТ делятся на акты, которые устанавливают: 1) базовые социальные права человека; 2) ключевые компоненты социальной политики; 3) стандарты труда.

На страницах юридической литературы приведены и другие варианты классификации актов МОТ.

Из всех предложенных классификаций автору наиболее приемлемой представляется классификация, предложенная МОТ, поскольку она учитывает весь круг возможных критериев, с учетом которых можно классифицировать акты МОТ.

Третья глава диссертации**,** состоящая из двух параграфов, называется **«Реализации международно-правовых норм в сфере труда на национальном уровне и контроля её процесса».**

В первом параграфе третьей главы – **«Имплементация норм международно-правовых актов о труде в национальное законодательство»**, анализируются точки зрения разных ученых относительно понятия и способов имплементации и характеризуется степень соответствия некоторых внутригосударственных нормативных правовых актов Республики Таджикистан соответствующим конвенциям и рекомендациям МОТ.

Реализация норм международных правовых актов, в том числе актов в сфере труда, является важнейшем этапом, на котором государство совершенствует своё законодательство, дополняет его новым содержанием, приводит его в соответствии с общепризнанным принципам и нормам международного права и создаёт условия для построения правового государства.

Имплементация является одним из путей внедрения норм международных правовых актов в национальные нормативные правовые акты. Данное понятие получило различное толкование в юридической литературе.

По мнению автора, внутригосударственные нормативные правовые акты приводятся в соответствии с нормами международного права, именно в рамках осуществляемой государством правотворческой (нормотворческой) деятельности.

Так как имплементацией приводятся приведение внутригосударственные нормативные правовые акты в соответствии с нормами международного права, поэтому, она должна осуществляться на стадии законотворческой (нормотворческой) деятельности.

Второй параграф третьей главы называется **«Контроль реализации международных правовых норм в сфере труда».**

В настоящее время добросовестное выполнение международных договоров считается общепризнанным принципом международного права. Государства обязуются уважать и добросовестно выполнять нормы международного права: нормы jus cogens; договора, воплощающие эти нормы; нормы традиционного права; общие принципы права; нормативные акты, обязательные для исполнения международными организациями; конкретные односторонние акты, создающие международные обязательства.

Принцип добросовестного выполнения международных договоров не исключает возможность, и даже необходимость осуществления контроля реализации государствами признанных ими международных договоров в сфере труда. Более того, международный контроль - это одно из средств обеспечения реализации принципа добросовестного выполнения международных договоров на стадии внутригосударственной нормотворческой и правоприменительной деятельности.

Международный контроль исполнения государствами норм о труде, содержащихся в признанных ими международных договорах осуществляется ООН и МОТ в лице соответствующих их структур.

Другим важным вопросом, обсуждаемым долгое время учеными и некоторыми руководителями МОТ, является вопрос установления юридической ответственности за нарушение государствами взятых на себя по уставу, конвенциям и рекомендациям МОТ обязательств, с чем согласен автор.

Индивидуальные жалобы (информация) являются важными источниками информации об имеющихся вакууме и недостатках в сфере защиты прав, в том числе трудовых прав лиц в том или ином государстве - члене. Анализ и рассмотрение индивидуальных жалоб позволяет оценить эффективность деятельности организаций, на которых возложена ответственность по защите экономических, социальных и культурных прав, в том числе органов и организации, получившие право на реализацию защиты законных интересов и права человека в сфере труда.

Автор считает, что наделение МОТ полномочиями рассмотрения индивидуальных жалоб (информаций) о нарушении трудовых прав, предусмотренных в актах МОТ является весьма справедливым. Кроме того, государства - члены должны быть обязанны испольнить решения, принимаемые после рассмотрения индивидуальных жалоб.

По мнению автора диссертации, для укрепления права на подачу индивидуальной жалобы нет необходимости в принятии отдельной конвенции МОТ. Факультативный протокол к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах, в котором регулированы вопросы, связанные с индивидуальными жалобами (информаций), порядоком их приёма и рассмотрения является достаточной основой.

Автор считает необходимым паралельно с введением в рамках МОТ такой процедуры, решить вопрос о придании принимаемыми контролирующими структурами МОТ решениям обязательно для исполнения характера государствами, под юрисдикцией которых находятся лица, подавшие индивидуальные жалобы и установления правовых санкций для государств, не испольняющых такого рода решения.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ОСНОВНЫЕ НАУЧНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ДИССЕРТАЦИИ

1. Включение правового обычая в перечень источников трудового права представляется нам излишним, если учесть то обстоятельство, что формализованных источников трудового права, необходимых для регулирования трудовых и связанных с ними отношений, предостаточно [8–А].

2. Мы поддерживаем позицию авторов, считающих правовую доктрину не источником права, а средством объяснения сути и смысла действующих правовых норм.

3. Признание или непризнание актов судебных органов в качестве источника трудового права связано с видом этих актов. Акты судебных органов в виде решений, принимаемых по конкретным делам, не могут считаться источником права, тогда как постановления высших судебных органов, содержащих руководящие указания, обязательные для всех судебных органов и судей можно отнести к источникам права.

4. Мы разделяем точки зрения авторов, считающих коллективный договор коллективно – договорным актом, сочетающим в себе признаки, как договора, так и нормативного правового акта с превалированием при этом в нем признаков локального нормативного правового акта [1–А].

5. Если в литературе вопрос о признании трудового договора в качестве источника трудового права продолжает быть предметом споров и дискуссий среди исследователей, то на законодательном уровне этот вопрос решен положительно. Подтверждение этому – наличие в Трудовом кодексе Республики Таджикистан множества статей, в которых нашло отражение индивидуально-договорное регулирование трудовых и иных связанных с ним отношений [7–А].

6. При применении индивидуально – договорного регулирования трудовых и иных связанных с ними отношений должно соблюдаться одно непременное условие - трудовой договор не должен ухудшать положение работника по сравнению с законодательными и иными нормативными правовыми актами.

7. У централизованного и договорного регулирования трудовых и связанных с ними отношений свои функции, свое предназначение. Централизованное регулирование предназначено для установления минимального для работников уровня трудовых прав и гарантий, а договорное призвано устанавливать для них дополнительные, более высокие трудовые права и гарантии.

8. В трудовых договорах, как и в коллективных договорах и соглашений, нельзя включат условия, которые ограничивают уровень трудовых прав и гарантий работников по сравнению с предусмотренными в централизованном порядке трудовыми правами и гарантиями. Трудовой договор, содержащий такие условия, считается недействительным и не подлежит применению (п. 2 ст. 11 ТК РТ).

9. Международные правовые акты (международные договоры), признанные Республикой Таджикистан, - это, несомненно, источники национального права республики как в смысле формы выражения, закрепления международных правовых норм, регулирующих не только международные, но и соответствующие внутригосударственные отношения, в том числе и трудовые, так и основа для дальнейшего совершенствования внутригосударственного (национального) права Республики Таджикистан [4–А].

10. С ратификацией, признанием, подписанием, присоединением связано лишь выражение согласия Республики Таджикистан на обязательность для неё международных договоров, но никак не придание международным договорам приоритета перед национальными законодательными и иными нормативными правовыми актами [3–А].

11. Не должно вызывать никаких вопросов и дискуссий положение о том, что Конституция Республики Таджикистан имеет приоритет перед признанными Таджикистаном международными договорами, не исключая и международные договоры в сфере труде. Эти договоры должны находиться в полном соответствии с Конституцией республики. Таким образом, приоритет международного права перед национальным, приоритет международных договоров, в том числе договоров в сфере труда перед национальными законодательными и иными нормативными правовыми актами о труде, не является абсолютным и безусловным [4–А].

12. Мы отдаем предпочтение классификации международно-правовых актов в сфере труда, исходя из сферы их действия, т.е. исходя из территориального их распространения, что никоим образом не исключает возможность дальнейшей классификации указанных актов по другим критериям, например, по юридической силе, по способу признания их государствами и т.д [3–А].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

13. Необходимо дополнить Трудовой кодекс Республики Таджикистан статьей под названием «Источники регулирования трудовых и связанных с ними отношений» следующего содержания:

«Источниками регулирования трудовых и связанных с ними отношений являются:

- Конституция Республики Таджикистан;

- международно-правовые акты, признанные Республикой Таджикистан;

- Трудовой кодекс Республики Таджикистан;

- законы Республики Таджикистан;

- нормативные правовые акты Маджлиси милли и Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан, Президента Республики Таджикистан, Правительства Республики Таджикистан, министерств и ведомств Республики Таджикистан, местных исполнительных органов государственной власти, органов местного самоуправления поселка и села;

- соглашения (генеральные), отраслевые (тарифные), региональные (областные, городские, районные);

- коллективные договоры и другие локальные нормативные акты;

- трудовые договоры.

14. Регулирование трудовых и тесно связанных с ними отношений осуществляется на трех уровнях - на централизованном, локальном и индивидуально- договорном уровне. Исходя из этого считаем целесообразным переименовать ст. 12 Трудового кодекса Республики Таджикистан - «Соотношение законодательного и договорного регулирования трудовых отношений», в «Централизованное, локально-правовое и индивидуально-договорное регулирование трудовых и связанных с ними отношений» [7–А].

15. В отличие от прежнего Трудового кодекса Республики Таджикистан, в нынешной кодексе не содержится отдельная статья, посвященная международным договорам, что является одним из его пробелов, который должен быть непременно восполнен путем включения в него отдельной статьи под названием «Международные договоры Республики Таджикистан» с указанием в ней случаеви условий, при наличии которых становится необходимым или возможным применение норм этих актов.

16. Следует однозначно, недвусмысленно зафиксировать в законах Республики Таджикистан «О международных договорах Республики Таджикистан» и «О нормативных правовых актах» конкретную стадию, на которой Конституционным судом Таджикистана определяется соответствие международных договоров Конституции Республики Таджикистан.

17. В целях создания международной гарантии защиты трудовых прав лиц, находящихся под юрисдикцией Республики Таджикистан, представляется необходимым присоединение её к Факультативному протоколу к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах [8–А].

18. Предложение о придании решениям, принимаемым соответс-твующими органами МОТ в рамках рассмотрения докладов государств-участников о соблюдении ими общепризнанных норм и принципов в сфере труда, а также норм признанных ими конвенций, общеобязательного характера, представляется нам вполне уместным и полезным, поскольку государства, добровольно берущие на себя обязательства по Уставу, конвенциям и рекомендациям МОТ, тем самым берут на себя обязательства добросовестно их соблюдать.

При этом контроль за соблюдением государствами – участниками общепризнанных принципов и норм, а также трудо-правовых норм, содержашихся в признанных ими конвенций не должен ограничивается только моральными санкциями, а должно иметь своим результатом определённые юридические санкции в отношении государств-участников, нарушивших свои обязательства по Уставу, конвенциям и рекомендациям МОТ.

19. Абсолютно справедливым представляется наделение МОТ полномочиями по рассмотрению индивидуальных жалоб (индивидуальных сообщений) о нарушениях государством-участником предусмотренных актами МОТ трудовых прав находящихся под их юрисдикцией лиц. Более того, следует установить для государств - участников обязательность исполнения решений, принимаемых по результатам рассмотрения индивидуальных жалоб [6–А].

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ДИССЕРТАЦИИ ОТРАЖЕНЫ В СЛЕДУЮЩИХ ПУБЛИКАЦИЯХ АВТОРА

1. Научные статьи, опубликованные в рецензируемых журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан:

[1–М]. Назаров, Д.К. Источники трудового права Республики Таджикистан / Д.К. Назаров // Вестник педагогического университета. Серия гуманитарные науки. – 2013. – №4 (53). – С. 237-242 – 0,6 п.л.

[2–М]. Назаров, ДК. Вопросы эффективности механизма контроля МОТ в Республике Таджикистан / Д.К. Назаров // Вестник педагогического университета. – 2014. – №1 (56-2). С. 117-121 – 0,6 п.л.

[3–М]. Назаров, Д.К. Имплементация норм конвенций и рекомендаций МОТ в национальное законодательство / Д.К. Назаров // Вестник педагогического университета. – 2015. – №3 (64). С. 285-287 – 0,5 п.л.

[4–М]. Назаров, Д.К. Международные правовые акты в системе источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений / Д.К. Назаров // Вестник Таджикского национального университета. – 2016. – № 2/9 (218). С. 289-294 – 0,7 п.л.

[5–М]. Назаров, Д.К. Международные правовые акты ООН в сфере труда / Д.К. Назаров // Вестник Таджикского национального университета. – 2017. – № 2/1. С. 244-247 – 0,7 п. л.

[6–М]. Назаров, Д.К. Акты МОТ: правовая природа и классификация / Д.К. Назаров // Академический юридический журнал. –2018. – №4 (28). С. 77-82 – 0,7 п.л.

2. Научные статьи, опубликованные в иных научных изданиях:

[7–А]. Назаров, Д.К. Коллективно и индивидуально-договорное регулирование трудовых и тесно связанных с ними отношений **[**Текст**]** // Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: масоили таърихи пайдоиш ва нақши он дар рушди падидаҳои давлату ҳуқуқ (маводи конфронси илмии чумҳуриявӣ бахшида ба 25-умин солгарди қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон). – Душанбе, 2019. – С. 131–157. – 0,6 п.л.

[8–М]. Назаров, Д.К. Низоми назорати риоя ва татбиқи санадҳои байналхалқӣ оид ба меҳнат дар сатҳи СММ ва СБМ дар давраи истиқлолият / Д.К. Назаров // Истиқлолияти давлатӣ ва рушди давлатдории миллӣ (маводи конфронси ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатӣ ва 26-солагии Рӯзи қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон). – Душанбе, 03 ноябри соли 2020. – 1,4 п.л.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Назаров Давлатхон Қурбонмуродович дар мавзӯи «Санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисосҳои 12.00.05 – Ҳуқуқи меҳнат; ҳуқуқи таъминоти иҷтимоӣ ва 12.00.10 – Ҳуқуқи байналмилалӣ; ҳуқуқи Аврупо

Калидвожаҳо: *сарчашмаҳои ҳуқуқ, сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнат, санади меъёрии ҳуқуқӣ, илми ҳуқуқшиносӣ, одати ҳуқуқӣ, амсоли судӣ, шартномаи меҳнатӣ, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, шартномаҳои байналмилалӣ, конвенсия ва тавсияномаҳои СБМ, санадҳои СММ, паймони байналмилалӣ, имплементатсия, трансформатсия, инкорпоратсия.*

Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба мавзӯи «Санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» бахшида шудааст, ки мубрамият, аҳамият, муҳимият ва зарурати таҳқиқи онро муаллиф асоснок ва мустанад намудааст.

Ба сифати ҳадафи асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ таҳлили ҷойгоҳ ва нақши санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои ба он алоқаманд дар ҶТ қарор гирифтааст.

Муаллиф барои ҳаллу фасли вазифаҳои аз муҳтавои ҳадафи гузошташуда бароянда, ки дар таҳқиқи мафҳум ва намудҳои сарчашмаҳои миллии ҳуқуқи меҳнат ва таносуби онҳо бо низоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, кашф ва таҳқиқ намудани мафҳуми санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид ба меҳнат, таснифи онҳо, тавсия ва таҳлили таркиби коркард ва қабули чунин санадҳо, таҳлили санадҳои дорои меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ будаи СММ, таҳқиқи табиати ҳуқуқии конвенсия ва тавсияҳои СБМ ва нақши онҳо дар танзими муносибатҳои меҳнатӣ ва дигар муносибатҳои ба он алоқаманд, муайян намудани тарзу зинаҳои амалӣ намудани меъёрҳои байналмилалӣ дар сатҳи миллӣ, аз ҷумла татбиқи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар қонунгузории миллӣ, таҳлил ва таҳқиқи шакл ва василаҳои назорати ба амал баровардани меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ифода меёбанд.

Муаллиф як қатор хулоса ва муқаррароти илмӣ - назариявиро, ки зимни анҷом додани таҳқиқотҳои минбаъда метавонанд мавриди истифода қарор гиранд, инчунин таклифу пешниҳодоти амалиро баҳри мукаммал намудани қонунгузорӣ оид ба меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати ҳамоҳанг сохтани он бо санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид ба меҳнат ё санадҳои дорои меъёрҳои меҳнатӣ тасвият намудааст.

АННОТАЦИЯ

к диссертации Назарова Давлатхона Курбонмуродовича на тему «Международные правовые акты в системе источников правового регулирования труда в Республике Таджикистан» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 – Трудовое право; право социального обеспечения и 12.00.10 – Международное право; Европейское право

Ключевые слова: *источники права, источники трудового права, нормативный правовой акт, правоведение, правовой обычай, судебный прецедент, трудовой договор, международные правовые акты, международные договоры, конвенции и рекомендации МОТ, акты ООН, международный пакт, имплементация, трансформация, инкорпорация.*

Диссертационное исследование посвящено теме «Международные правовые акты в системе источников правового регулирования труда в Республике Таджикистан», актуальность, важность, значимость и необходимость изучения которого обосновал и аргументировал автор.

В качестве основной цели диссертационного исследования обозначен анализ места и роли международных правовых актов сферы труда в системе источников правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений в РТ.

Автором достигнуты поставленные цели по исследованию понятия и видов национальных источников трудового права и их соотношения с системой нормативных правовых актов Республики Таджикистан, их классификации, рассмотрению и анализу порядка разработки и принятия такого рода актов, анализу актов ООН, содержащих международные нормы о труде, исследованию правовой природы конвенций и рекомендаций МОТ и их роли в регулировании трудовых и связанных с ними отношений, выявлению способов и стадий реализации норм международных актов на национальном уровне, в частности имплементация международных актов в национальное законодательство, способов имплементации, анализу и исследованию форм и механизмов контроля реализации международных правовых норм о труде.

Автор сформулировал ряд научно – теоретических выводов и положений, которые могут быть использованы в дальнейших научных исследованиях, а также практических предложений и рекомендаций по совершенствованию трудового законодательства Республики Таджикистан в целях дальнейшей его гармонизации с международными правовыми актами о труде, либо актами содержащими нормы о труде.

ANNOTATION

to the dissertation of Nazarov Davlatkhon Kurbonmurodovich on the topic of: «International legal acts in the system of sources of legal regulation of labor in the Republic of Tajikistan» for the degree of Candidate of Law Sciences, specialty 12.00.05 - Labor law; social security law and 12.00.10 - International law; European law

Key words: *sources of law, sources of labor law, normative legal act, jurisprudence, legal custom, judicial precedent, labor contract, international legal acts, international treaties, ILO conventions and recommendations, UN acts, international covenant, implementation, transformation, incorporation.*

The dissertation research is dedicated to the topic of «International legal acts in the system of sources of legal regulation of labor in the Republic of Tajikistan» which the relevance, the importance, the significance and the necessity of study was justified and argued by the author.

The main goal of the dissertation research is to analyze the place and role of international legal acts of labor field in the system of sources of legal regulation of labor and related relations in the Republic of Tajikistan.

An author has achieved the goals set for the study of the concept and types of national sources of labor law and their relationship with the system of normative legal acts of the Republic of Tajikistan; their classification, consideration and the analysis of the procedure for the development and adoption of such acts, the analysis of UN acts containing international labor standards, the research of the legal nature of ILO conventions and recommendations and their role in regulating labor and related relations, the identification of ways and stages of implementation of the norms of international acts at the national level, in particular, the implementation of international acts in national legislation, methods of implementation, the analysis and research of forms and mechanisms for monitoring the implementation of international legal norms on labor.

An author formulated a number of scientific and theoretical conclusions and provisions that can be used in further scientific research, as well as practical proposals and recommendations for improving the labor legislation of the Republic of Tajikistan in order to harmonize it further with international legal acts on labor, or containing labor standards.